

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Kurdská politická reprezentace v Iráku
v klíčových událostech 80. let 20. století**

Mgr. Markéta Lavrinčíková

Plzeň 2020

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Bakalářská práce

**Kurdská politická reprezentace v Iráku
v klíčových událostech 80. let 20. století**

Mgr. Markéta Lavrinčíková

Vedoucí práce:

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Mgr. Ivan Ramadan, Ph.D.

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, květen 2020

Obsah

1.	Úvod	1
1.1.	Metodologie	4
1.2.	Přepis arabských a kurdských slov	5
2.	Kurdové a kurdský nacionalismus	6
2.1.	Kurdové jako etnická skupina	6
2.2.	Budování národní identity	8
3.	Vývoj kurdské politické reprezentace	12
3.1.	Definice kurdské politické reprezentace a její znaky	12
1.3.	Vývoj kurdské politické reprezentace	15
3.2.	Demokratická strana Kurdistánu a Irák	17
4.	Rozkol mezi ústřední vládou a kurdskou politickou reprezentací .	22
4.1.	Předvečer irácko-iránského konfliktu	22
4.2.	Pokračování rozkolu uvnitř kurdské politické reprezentace	27
4.3.	Stav na začátku války do íránské ofenzívy	33
4.4.	Cesta ke spojení kurdské politické reprezentace	37
4.5.	Operace Al-Anfal a chemický útok v městě Halabdža	38
5.	Závěr	41
6.	Resumé	43
7.	Použitá literatura	44
8.	Přílohy	48

1. Úvod

Problematika kurdské politické reprezentace v Iráku v klíčových událostech 80. let 20. století je velmi specifickým tématem. Důvodů, proč lze toto téma považovat za specifické, je hned několik. Především je to sama přítomnost irácko-iránské války a snaha všech zúčastněných vyjít z ní beze ztráty nebo s nějakým ziskem. Dále je to okolnost, že irácký Kurdistan se stal magnetem pro opozici a v poslední řadě je to vývoj a proměnlivost vztahů Saddáma Husajna ke Kurdům, který nakonec zvolil cestu totálního vyhlazení Kurdů v rámci operace al-Anfal.

Období 80. let 20. století v Iráku má v důsledku irácko-iránské války zcela jinou dynamiku než předcházející 70. léta. Lze i tvrdit, že s příchodem nového desetiletí (80. léta) se kurdská politická reprezentace stala rozhodnější a akceschopnější. Na rozdíl od 70. let v následujícím desetiletí dominují politické scéně Kurdistanu dvě politické strany, a to již tradiční strana Demokratická strana Kurdistanu založená v roce 1946 a strana Vlastenecká unie Kurdistanu se svými počátky právě v 70. letech (1975). Tyto strany hledají v 80. letech způsob, jak prosadit své nacionální požadavky v době irácko-iránské války, nebo zjednodušeně řečeno, s kým nebo proti komu tyto požadavky prosazovat.

S nadsázkou lze říci, že tyto strany měnily své spojence nebo spojenci od nich odcházeli rychleji, než se střídají roční období. Spektrum politických spojenců uvnitř Iráku bylo velmi různorodé, a to od radikálně levicových stran (např. Komala) a klasické levice (Komunistická strana Iráku) přes Asyrské demokratické hnutí po ší'itskou stranu ad-Da'wa. Ovšem spojení se uzavírala i s politickými stranami nebo hnutími mimo Irák a rovněž s vládami cizích států (typicky Írán nebo Sýrie). Na stranu druhou je nutno doplnit, že pro Saddáma Husajna je toto období zkouškou loajality Kurdů k Bagdádu, ve které však Kurdové z jeho pohledu neobstáli.

Cílem této práce je soustředit se na vztahy mezi kurdskou politickou reprezentací zastoupenou v irácké části Kurdistanu a Bagdádem, soustředit se na vývoj těchto vztahů a dále na faktory, které mohly tyto vztahy ovlivnit. Ústřední otázkou je tedy analýza toho, jak se kurdská politická reprezentace stavěla k Bagdádu a naopak, jak se Bagdád stavěl ke kurdským politickým protějškům v průběhu klíčových událostí 80. let 20. století. Není žádným dosud neobjeveným tajemstvím, že tyto vztahy směřovaly k rozkolu a následně k humanitární katastrofě. Úkolem autorky této práce je zkoumat příčiny tohoto rozkolného procesu. Související a neméně důležitou otázkou také je, zda a jakým způsobem se na rozchodu mezi iráckým Kurdistanem a Bagdádem podepsaly vztahy mezi dvěma vedoucími kurdskými stranami (Demokratická strana Kurdistanu a Vlastenecká unie Kurdistanu).

Je nutno podotknout, že autorů nebo autorek, kteří by se věnovali problematice vztahů mezi kurdskou politickou reprezentací a ústřední vládou v Iráku ve sledovaném období, není mnoho a zpravidla toto téma není tématem nosným. Přestože autorka práce věděla už od počátku, že literatury k tomuto tématu je velmi málo, do zpracování této tematiky se pustila.

Dosud nezodpovězenou otázkou zůstává, proč by mělo být v dnešní době významné a obohacující zabývat se tímto tématem, když následující události jako vzpoura Kurdů a ší'ťů roce 1991 na pozadí irácké okupace Kuvajtu, vytvoření Kurdské regionální vlády, první volby v roce 1992, nebo vyhrocené vztahy mezi hlavními kurdskými politickými stranami v letech 1994 až 1998 a také všechny události, které se odehrály na začátku 21. století v Iráku, mohou být vnímány jako mnohem významnější, s větším dopadem na současnou situaci v regionu. Dokud irácký Kurdistán bude součástí Iráku, vždy bude zásadním nalézt *modus vivendi* mezi Erbílem a Bagdádem, rovnováhu mezi nacionálními představami Kurdů a realitou v Iráku a v jeho širším regionu. Problémem je, že realita v regionu se neustále mění a je charakteristická svými extrémy – na straně jedné extrémní události a zároveň ropné bohatství a na druhé straně hluboká chudoba a nezaměstnanost naprosté většiny obyvatel bez naděje na zlepšení, extrémní korupce. Z důvodu lepšího zhodnocení současné a budoucí politické reality je významné sledovat

chování politické reprezentace v iráckém Kurdistánu, analyzovat podmínky a vlivy, mapovat tendence, a to zejména v takových extrémně krizových obdobích jako byla vláda Saddáma Husajna v 80. letech 20. století a s tím spojený irácko-iránský konflikt.

V první kapitole práce autorka stručně vysvětlí základní otázky týkající se Kurdů jako etnické skupiny. S etnickým původem a jeho vnímáním kurdskými příslušníky také souvisí kurdský nacionalismus. Bez vysvětlení jeho kořenů se dá stěží zabývat politickým vývojem v iráckém Kurdistánu v průběhu celého 20. století. V závěru první části budou nastíněna specifika složení obyvatelstva iráckého Kurdistánu, socioekonomické uspořádání kurdské společnosti a specifika kmenového uspořádání.

Druhá kapitola obsahuje vysvětlení pojmu „kurdská politická reprezentace“ pro účely této bakalářské práce, popis politického a zčásti i právního rámce, ve kterém se mohly pohybovat kurdské politické strany. V této části bude zmíněn i fenomén arabizace ze strany ústřední vlády a jeho dopad na kurdské obyvatelstvo v iráckém Kurdistánu. Arabizace namířená proti Kurdům je v této části zmíněna z toho důvodu, že výrazně změnila „pravidla hry“ a omezila prostor pro spravedlivý politický konsensus.

Vlastnímu rozkolu mezi Bagdádem a Kurdy na pozadí klíčových událostí 80. let v Iráku až do předvečera operace al-Anfal se věnuje třetí část práce. V této části bude popsáno, jakým způsobem se vyvíjely vztahy mezi centrální vládou a kurdským severem a jaké faktory ovlivnily podobu těchto vztahů.

Následující kapitola je věnována reakci centrální vlády a operaci al-Anfal a reakcím mezinárodního společenství. Následuje závěr, ve kterém bude zodpovězeno, jaké faktory mohly mít vliv na rozkol kurdských politických stran na straně jedné a ústřední vládou na straně druhé.

V příloze pak naleznou čtenáři této práce obrazovou dokumentaci, která se vztahuje k operaci al-Anfal a persekucím kurdského obyvatelstva.

1.1. Metodologie

Základem předkládané práce jsou sekundární zdroje autorů a autorek různého odborného zaměření. Použití primárních zdrojů je v této práci okrajové a spíše vede k doplnění informací čerpaných ze sekundárních zdrojů.

V současné době se i k široké veřejnosti dostávají informace o iráckých Kurdech, a to zejména v souvislosti s úlohou iráckých Kurdů v boji proti tzv. Islámskému státu. Veřejnost mohla z médií zaznamenat, že v roce 2017 proběhlo referendum o nezávislosti Kurdistánu a vedou se diskuze a vznikají seriózní analýzy o možném „*Kurdexitu*“. Autorů, kteří přímo zpracovali a zanalyzovali vzájemné vztahy mezi kurdskou politickou reprezentací a iráckou vládou v 80. letech 20. století, není mnoho. Zpravidla se autoři více soustředí na situaci od 90. let 20. století a období následující. Z tohoto důvodu se autorka této práce opírala v rámci sekundárních zdrojů nejprve o odborné práce, které popisují obecně moderní dějiny Kurdů, a takto získané poznatky doplňovala pracemi, které se zaměřují na určitou výseč historických událostí anebo jevů ve sledovaném období (díla zaměřená např. na irácko-iránský konflikt, dějiny strany Baas, vztahy mezi Irákem a Spojenými státy americkými nebo genderová studie).

Dějiny Kurdů jako monolitem se zabývá celá řada autorů. Existují publikace a monografie, v jejichž centru zájmu, jsou moderní dějiny Kurdů, které jsou většinou v anglickém jazyce. Takovým příkladem je publikace od Davida McDowalla *A modern history of the Kurds*, která podává komplexní moderní dějiny Kurdů v Turecku, Íránu, Iráku a Sýrii. Z této publikace jakožto základního zdroje čerpala i autorka této práce. V posledních desetiletích přibylo odborníků, kteří se zaměřují na moderní dějiny a postavení iráckých Kurdů. Kerim Yildiz a Ofra Bengio jsou autoři prací, které se věnují iráckým Kurdům. Práce Ofry Bengio z roku 2012 *The Kurds of Iraq: Building a State Within a State* velmi podrobně zkoumá vývoj vztahů mezi ústřední vládou a iráckými Kurdy s jejich politickou reprezentací. Zároveň cennou je analýza projevů Saddáma Husajna, kterou učinila jmenovaná autorka ve své práci.

Dalším uznávaným odborníkem v oblasti kurdských studií je Martin van Bruinessen, který se jako antropolog zabývá vlivem kmenového uspořádání společnosti na prosazování politické moci v Kurdistánu. Z jeho analýz rovněž čerpala i autorka této práce.

Autorka této práce, jak uvedla výše, vycházela z primárních zdrojů spíše okrajově, takovým příkladem může být drobný sociologický průzkum, který uskutečnila při pobytu v Kurdistánu v dubnu 2019. Autorce se tak dostalo informací o osobních prožitcích a zkušenostech těchto respondentů zejména v období 80. let 20. století na území Kurdistánu. Autorka měla možnost hovořit se zhruba desítkou Kurdů nebo Iráčanů, nicméně pro účely této práce vybrala výpovědi pouze tří (dvou Kurdů a jedné Iráčanky). Učinila tak z toho důvodu, že tito respondenti díky svému velmi odlišnému věku (muž přibližně 40 a 70 let, žena 50 let) a sociálnímu postavení (městské prostředí Iráku vs. partizánský život v horách) vnímali realitu odlišným způsobem, což může být cenné pro celistvý obraz sociální reality sledovaného období.

1.2. Přepis arabských a kurdských slov

Autorka této práce při přepisu arabských jmen vzala za základ přepis arabských slov a jmen tak, jak je používá prof. Luboš Kropáček, ve své knize *Duchovní cesty islámu*. S výjimkou je hrdelnice °ajn, kterou autorka přepisuje, ledaže by se jednalo o jméno autora anglické publikace. Zde se autorka rozhodla vycházet z přepisu jmen, jak je předpokládán v publikaci toho kterého autora nebo autorky. Druhou výjimkou je název strany Baas, zde autorka využila běžného a obecně přijímaného přepisu. Při přepisu kurdských jmen autorka použila tam, kde to bylo možné, jejich přepis do arabštiny a poté přepis do češtiny. U některých jmen a slov autorka využila duplicitně anglického přepisu.

Dále autorka používá předpis pro hlavní město autonomní oblasti „Erbíl“ místo dalších možností (Arbíl, Irbíl či kurdsky *Hewlêr*). Vycházela tak z oficiálního názvu českého generálního konzulátu v Erbílu.

V poslední řadě autorka se snažila využívat zkratek co nejméně zkratek. U tradičních kurdských stran (Demokratická strana Kurdistánu a Vlastenecká unie Kurdistánu) se v anglicky psané literatuře běžně užívá zkratek (např. PUK pro Vlasteneckou unii Kurdistánu nebo KDP pro Demokratickou stranu Kurdistánu). Vzhledem ke komplikovanosti tématu (např. vznik „vzdorostran“ se stejným názvem, nebo podobný název stran u Kurdů v Íránu) se autorka snažila uvádět celý název těchto dvou dominantních stran

2. Kurdové a kurdský nacionalismus

2.1. Kurdové jako etnická skupina

Je velmi těžké vysledovat počátky kurdských dějin a přesně specifikovat jejich etnický původ. Na vznik Kurdů jako etnické skupiny se podílela migrace indoevropských kmenů směrem k pohoří Zagros zhruba před 4000 lety. Mnoho vědců a řada kurdských nacionalistů spojuje původ Kurdů s migrací iránských národů v prvním tisíciletí před našim letopočtem z neznámé oblasti na území, na kterém žijí dnešní Kurdové.¹ S určitou mírou pravděpodobnosti lze o Kurdech jako identifikovatelné etnické skupině hovořit od 5. století před našim letopočtem.² Území, na kterém dnes žijí Kurdové, se může označovat jako Kurdistán, přičemž je nutné vzít v úvahu, že toto území je bez pevně stanovených hranic. Území Kurdistánu v minulosti nebylo a není ubýváno výhradně Kurdy. Např. na území iráckého Kurdistánu žijí Turkmeni³, Asyřani⁴ a etnicko-náboženská minorita Jezídů.⁵

¹ BENGIO, O.: *The Kurdst of Iraq: Building a State within a State*, str. 1.

² DAHLMAN, C.: *The political geography of Kurdistan*, str. 271.

³ V roce 1970 uznala irácká vláda kulturní práva Turkmenů. GALLETTI, M.: *Kurdistan: a mosaic of peoples*, str. 217.

Kurdové dnes žijí na území dnešního Turecka, Sýrie, Íránu a Iráku a tvoří v těchto státech menšiny. Odhadovaný počet Kurdů na celém světě je asi 35 miliónů, takže z toho celkové pohledu lze sotva Kurdy označit jako menšinu, resp. Kurdové sami sebe za menšinu nepovažují.⁶Kurdy spojuje mimo jiné myšlenka jednotného tzv. Velkého Kurdistánu (Kurdistan Mezin) skládající se ze čtyř oblastí, které Kurdové označují jako Bakur (sever, území obývané Kurdy v Turecku), Bašur (jižní Kurdistán, území iráckého Kurdistánu), Rožava (západ, Sýrie) a Rožhelat (východ, území obývané Kurdy v Íránu).⁷Malá část populace Kurdů žije v Arménii, Ázerbájdžánu, které někteří odborníci rovněž zahrnují do území Kurdistánu.⁸Početné skupiny Kurdů žijí v důsledku diaspory v Evropě, a to zejména ve Spolkové republice Německo, Francii, Švédsku, Belgii a ve Velké Británii.⁹

Díky své převážně horské poloze se Kurdistán ocital ve sférách vlivu mezi hraničícími státy nebo části území Kurdistán vyhledávali spojení se sousedními státy. Kurdistán byl rovněž tranzitním místem, kterému se v průběhu dějin dostávalo větší či menší míry nezávislosti. Díky této poloze a dynamickým vztahům s okolními státy tak Kurdistán často býval politicky, sociálně a ekonomicky upozaďován.

Kurdy nelze označit jako homogenní skupinu, to např. z hlediska jazykového, náboženského. Významným dělícím prvkem mezi skupinami Kurdů kromě geografického prvku jsou dialekty kurdštiny. Existují tak dva hlavní dialekty kurdštiny, a to na dialekt sorani (na jihu Kurdistánu) a kurmándží (na severu Kurdistánu). Mluvčí dialektu kurmándží obývají Turecko, Sýrii a v Iráku oblasti Bahdinan. Tímto dialektem hovoří rovněž

⁴ Asyřané rovněž získali uznání jejich kulturních práv v roce 1970. Během střetů v 80. letech se Asyřané usazení na venkově identifikovali s kurdskou protivládní opozicí a naopak Asyřané obývajcí města spíše sympatizovali s Araby. McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds* str. 381.

⁵ Entický původ Jezídů se stal rovněž spornou politickou otázkou mezi iráckou vládou a kurdskými představiteli. Šlo o to, zda Jezídové jsou arabského původu a potom jimi obývaná území spadají zcela pod kontrolu vlády či nikoliv. GALLETI, M.: *Kurdistan: a mosaic of peoples*, str. 222.

⁶ BENGIO, O.: *Kurds: From a Disenfranchised Minority Game Changers in the Middle East* [přednáška]. Tel Aviv: Bar Ilan University.

⁷ YILDIZ K. – BREAU S.: *The Kurdish Conflict: International Humanitarian Law and Post-Conflict*, str. 5.

⁸ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 5.

⁹ YILDIZ K. – BREAU S.: *The Kurdish Conflict: International Humanitarian Law and Post-Conflict*, str. 5.

Jezídové. Dialektem sorani hovoří Kurdové usazení v Iráku, kteří žijí jižně od Velkého Zábu, a íránští Kurdové usazení v íránské provincii Kurdistán. Tyto dialekty se od sebe odlišují gramatikou a slovní zásobou, ale mluvčí jednoho dialektu se s určitými obtížemi rozumí mluvčímu druhého dialektu. Mezi mluvčími těchto dialektů byly i kulturní rozdíly. Mluvčí dialektu Kurmándží byli většinou obyvatelé hor a silně ovlivněni kmenovou strukturou společnosti. V oblasti, které obývají mluvčí sorani, nebyla kmenová struktura tak silná, navíc se zde vyskytují významná města (v Iráku a Íránu), ve kterých se soustředili obchodníci a intelektuálové. Takže lze říci, že kulturně a ekonomicky tyto oblasti byly více rozvinuté než oblasti, které obývali mluvčí dialektu kurmándží.¹⁰

2.2. Budování národní identity

Odlíšné dialekty a pevně zakořeněná kmenová společnost představují zpravidla překážku při budování národní identity.¹¹ Kořeny moderního kurdského nacionalismu lze klást do 2. poloviny 19. století, který se paralelně formoval po boku nacionalistických hnutí Arabů a Arménů.¹² U kurdského nacionalismu se projevují určitá specifika, která jsou dána mimořádnými podmínkami, za kterých se kurdský nacionalismus formuloval. Je nutno podotknout, že tato specifika se přelévala i do pozdější doby a ovlivňovala politická rozhodnutí některých představitelů kurdské politické reprezentace. Fukuyama odkazuje na to, že většina odborníků se shodne, že budování národní identity a nacionalismu je spojeno s urbanizovanou a industriální společností. Při budování národní identity tak hraje důležitou roli společný jazyk a média, díky kterým vzniká mezi příslušníky určitého národa pocit sounáležitosti.¹³

¹⁰ Van BRUINSEN, M.: The Kurds between Iran and Iraq, str. 16.

¹¹ FUKUYAMA F.: *Politický řád a úpadek*, str. 161.

¹² EDMONDS, C. J.: Kurdish nationalism, str. 89.

¹³ První kurdské noviny *Kurdistán* tak byly založeny v roce 1897 a v roce 1908 začaly vznikat také literární společnosti. Více EDMONDS, C. J.: Kurdish nationalism, str. 89.

Někteří odborníci tvrdí, že neexistuje jediný kurdský nacionalismus, ale vyskytují hned čtyři, a to v Sýrii, Turecku, Iráku a Íránu.¹⁴ Za zmínku stojí, že mezi kurdskými nacionálními stranami v Iráku a v jiných zemích se může objevit i rivalita. Jako jeden z příkladů lze uvést vzájemné střety mezi iráckou Demokratickou stranou Kurdistánu a Kurdskou demokratickou stranou Íránu (KDPI) po vypuknutí islámské revoluce v roce 1979 a střety v roce 1982, kdy se v boji proti iránským Kurdům na stranu Íránu postavili iráčtí Kurdové.¹⁵

Specifikem kurdských nacionálních hnutí na území iráckého Kurdistánu je, že impulsy k nacionalistickým myšlenkám a činům nepřicházely pouze z urbánních oblastí, ve kterých žily zpravidla vzdělané a intelektuální vrstvy obyvatelstva a které nebyly tolik svázané kmenovou strukturou společnosti, ale rovněž z horských rurálních oblastí. Z měst, ze kterých vycházely nacionalistické myšlenky, byla především Sulajmánija nacházející se geograficky i kulturně daleko od vlivu Bagdádu.

V kurdské společnosti do dnešních dnů hraje důležitou roli kmenové uspořádání společnosti. Kmeny představují základní společenskou jednotku a jednotlivé členy spojují společní předci. Yildiz Kurdy přirovnává ke skotským klanům, a to díky kmenovému uspořádání, společné kmenové historii a podobným přírodním rázům území.¹⁶ Mezi významné kurdské kmeny patří kmen Džáff (anglický přepis Jaff), Zibari, Harki/Herki, Šikak, Barzani, Pizhar, Baradosti, Doski. Někteří autoři spatřují v takto organizované společnosti překážku pro budování státu a pro rozvoj nacionální identity.¹⁷ Role kurdských kmenů v Iráku však při prosazování národních požadavků byla a je neopominutelná. Navíc vůdci kmenů se stávali v 2. pol. 20. století představiteli politických stran. Typickým příkladem a vlastně po dlouho dobu jediným příkladem je Mulla Mustafa Barzání z kmene Barzání, který založil a vedl Demokratickou stranu Kurdistán.

Obecně lze společnost založenou na kmenech považovat za silně konzervativní a prosazování politických stran v takové společnosti může být

¹⁴ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 4.

¹⁵ Van BRUINESSEN Martin, *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 20.

¹⁶ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 5.

¹⁷ FUKUYAMA, F.: *Politický řád a úpadek*, str.161.

spojeno s jejich odmítnutím a marginalizací nebo se do fungování politický stran zkopíruje již osvědčené schéma vztahů kmenové společnosti. V Kurdistánu došlo k obojímu. Byly zde kmenový lídři, vlastníci rozsáhlých pozemků, kteří se těžko identifikovali s počátečním programem Demokratické strany Kurdistánu a jeho představitelem. Ani po vzniku Kurdské vlastenecké strany, kdy již v Kurdistánu působily dvě velké strany, nelze říci, že by všichni Kurdové byli angažovaní nebo loajální k jedné nebo k druhé straně. Venkov byl tedy tradičně silněji ovládán kmenovými strukturami a jejich aktivizace je reakcí na zvyšující se zásahy a vměšování ústřední vlády do jejich záležitostí.¹⁸ Naopak o takových otázkách jako jsou práva rolníků a zemědělské reformy, což byly počáteční body programu strany Demokratické strany Kurdistánu, se daleko lépe mluvilo mezi intelektuály a obyvateli měst. Tyto dvě skupiny však nežily ve vzájemné izolaci a častým vzorcem bylo mnozí městští intelektuálové se zájmem o nacionalismus a socialismus pocházeli právě z venkova.¹⁹

Kmeny pak vytvářely nejrůznější aliance a mnohdy i přeshraniční. Na druhé straně je pravdou, že v krizových obdobích jako např. v době irácko-iránského konfliktu (1980 -1988) ústřední vláda lehce získala na svoji stranu některé lídry kmenů.²⁰ Cenou za jejich vojenskou podporu ústřední vlády byla pro tyto kurdské lídry větší míra samostatnosti nebo záměrné vyloučení těchto oblastí z protikurdských akcí ústřední vlády.

Kurdský nacionalismus se tedy pozvolna rozvíjel od 2. pol. 19. stol. až k významnému mezníku, kterým se stala situace po první světové válce a rozpad Osmanské říše. Kurdové tak poprvé v moderní historii získali vedle jiných národů příležitost uplatnit své právo na sebeurčení. Státy Dohody a Osmanská říše se dne 10. srpna 1920 v Servès dohodu, která ve svých člancích 62 a 64 věnovala kurdské otázce. Jednotlivá ustanovení věnované Kurdům byla velkorysá a smlouva upravovala mechanismus, který může Kurdy dovést až k nezávislosti. Smlouva ze Servès předpokládala vytvoření tříčlenné komise, která měla ve lhůtě měsíců vypracovat návrh na podobu

¹⁸ Van BRUINESSEN Martin, *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 16.

¹⁹ Van BRUINESSEN Martin, *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 16.

²⁰ MAISEL, S.: *The Kurds: An Encyklopedia of Life, Culture, and Society*, str. 86.

autonomie s tím, že tento návrh zajistí ochranu národnostních nebo etnických skupin. Článek 64 Smlouvy stanovil roční lhůtu pro to, aby Kurdové prokázali Společnosti národů, že většina kurdského obyvatelstva se postavila za nezávislost, a následně měla Společnost národů posoudit jejich připravenost a způsobilost nést odpovědnost za svoji nezávislost.

Smlouva ze Servès jako celek vyvolala v Turecku silný odpor a byla následně revidována smlouvou z Lausanne (24. července 1923). V průběhu jednání o textu smlouvy kurdští představitelé opakovaně žádali Společnost národů a také Velkou Británii o uznání jejich nezávislosti.²¹Výsledkem jednání Turků byla smlouva, ve kterých turečtí zástupci prosadili své požadavky kromě vilájet Mosul, na kterém se turečtí a britští vyjednavací nedokázali shodnout. Společnost národů ustanovila mezinárodní vyšetřovací komisi, která uzavřela, že oblast vilájet Mosul je většinově obydlené Kurdy a závěrem doporučila, aby tato oblast připadla Iráckému království pod britskou správou.²²V době britského mandátu docházelo k protestům i vzpourám Kurdů zpravidla namířené proti arabské správě. Jedno z rozsáhlých povstání bylo povstání Šejcha Mahmúda v letech 1921 a 1922. Šejcha Mahmúda Britové potvrdili ve funkci místního guvernéra v oblasti okolo města Sulajmánija a z pohledu Britů jeho autorita pramenila právě z tohoto jmenování.²³Potíže Britům vznikli v okamžiku, kdy se Šejch snažil přiblížit k Turkům a prohlásil se za „krále Kurdů“.²⁴Nakonec mu Britové v roce 1923 zabránili spojit se s Turky a Šejch Mahmúd uprchl do hor.²⁵

V roce 1932 dosáhl Irák nezávislosti na Velké Británii a členství ve Společnosti národů pod podmínkou, že zajistí pro Kurdy občanská a politická práva a zároveň bude respektovat práva Kurdů jako menšiny.²⁶Ve 40. letech se pak objevuje výrazná osobnost kurdského nacionalistického hnutí, a to Mulla Mustafa Barzani, který s drobnými přestávkami, kdy pobýval v exilu v Sovětském svazu, výrazně určoval politické směřování Kurdistánu až do své

²¹ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 10.

²² YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 10.

²³ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 156.

²⁴ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 161.

²⁵ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 10.

²⁶ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 11 a 12.

smrti v březnu roku 1979 ve Spojených státech amerických. Na jeho životě a politických rozhodnutích lze ilustrovat politický vývoj Kurdistánu. V letech 1943 až 1945 se zúčastnil revolty, následně v roce 1946 se stal jednou z důležitých osobností během krátkého života Mahábádské republiky orientované na Sovětský svaz. Demokratická strana Kurdistánu se zrodila ke konci krátkého trvání Mahábádské republiky a profilovala se jako strana nacionální a levicová. Přibližně dalších třicet let od svého vzniku neměla tato strana sobě rovnou konkurenci a Mustafa Barzání se tak mohl právem považovat za jediného reprezentanta iráckých Kurdů. Teprve v roce 1975 vznikla v Damašku konkureční strana Kurdská vlastenecká unie spojená s Džalálem Talabáním, který byl jedním z více opozičních hlasů uvnitř Demokratické strany Kurdistánu.

3. Vývoj kurdské politické reprezentace

3.1. Definice kurdské politické reprezentace a její znaky

Definovat vyčerpávajícím způsobem jakýkoliv jev v sobě skrývá nebezpečí, že definice bude nepřesná nebo se bude zaměřovat na určitou výseč problému, ale neobsáhne celek. Stejně je tomu u snah přesněji určit, co se skrývá pod pojmem „kurdská politická reprezentace“. Jsou „kurdskou politickou reprezentací“ všechny politické strany, které působily v iráckém Kurdistánu, nebo jen ty nejvýznamnější jako Demokratická strana Kurdistánu a PUK? Reprezentují skutečně tyto dvě velké politické strany v 80. letech 20. století zájmy Kurdů, když k prvním „svobodným“ volbám v iráckém Kurdistánu došlo až v květnu 1992? Musí být „kurdská politická reprezentace“ nutně spojena s politickými stranami, když představitelé kurdských kmenů fakticky vykonávali správu určitého území a formulovali svoje politické cíle? Jsou „kurdskou politickou reprezentací“ pouze ty strany, které usilovali přímo o nezávislost nebo o autonomii Kurdů, nebo i ty strany, kterým by stačilo federativní uspořádání v rámci Iráku? Otázek se tak nabízí celá řada a snahy o vyčerpávající definici narážejí na takové nuance, jako je politická angažovanost členů a členek kurdského původu v Komunistické straně Iráku,

kteřá usilovala o prosazení národnostních práv Kurdů v rámci jednotného Iráku nebo naopak angažovanost ojedinelých členů a členek arabského původu v Komunistické straně Iráku, kteří v 80. letech 20. století bojovali po boku Kurdů.²⁷

Pro účely této bakalářské práce se tak za kurdskou politickou reprezentaci považují politické strany, které působily ve sledovaném období v iráckém Kurdistánu a členové strany byli kurdského původu. Dále tyto politické strany nebo politická hnutí programově usilují o prosazení národnostních práv Kurdů, a to od minimalistické varianty v podobě uznání kulturních práv Kurdů v rámci jednotného Iráku přes umírněnou variantu v podobě federativního uspořádání Iráku k variantě autonomie iráckého Kurdistánu v rámci Iráku až po variantu radikální, která směřuje k úplné nezávislosti „iráckého“ Kurdistánu.

Důležitým prvkem také je, že tyto strany nebo hnutí usilovaly o komplexní vyřešení kurdské otázky. Tímto z této definice „kurdské politické reprezentace“ odpadají taková hnutí nebo spolky, které prosazovaly cíle určité zájmové skupiny.²⁸ Typicky se jednalo např. o ženská hnutí²⁹, sdružení učitelů³⁰, studentů nebo spisovatelů³¹. Rovněž do takto vymezené definice „kurdské politické reprezentace“ nelze zahrnout lídry místních kmenů (agha), kteří zpravidla prosazovali své zájmy a zájmy oblasti, nad kterou vykonávali faktickou moc nebo kontrolu. Např. vůdci (agha) kmenů Zibari a Herki/Harki, Surchi, Baradosti spolupracovali s ústřední vládou takřka po celou historii

²⁷ Někteří Arabové (zvláště z Komunistické strany Iráku) v 80. letech odcházeli do iráckého Kurdistánu, aby se zde spojili s kurdskou opozicí a bojovali s ní společně. Stávalo se, že tito nově příchozí neovládali dobře kurdštinu. Při kontaktu s obyvateli z kurdských vesnic se zpravidla navzájem dorozumívali lámanou arabštinou nebo kurdštinou. Do vesnic zpravidla přicházeli pro jídlo, později se v této souvislosti ujalo mezi Kurdy úsloví „*Araba miskína hajawána*“, což lze velmi přeložit „*Arabové chudáčci, opuštění jako zvířátka*“. Uvedené autorce sdělili nezávisle na sobě dva repondenti (repondentka B, žena, přibližně 50 let, bývalá bojovnice pešmerga, dnes žijící v Evropě, dále repondent C, muž, Kurd, přibližně 40 let, pešmerga, žijící v iráckém Kurdistánu). Rozhovory proběhly v arabštině při pobytu autorky v iráckém Kurdistánu 5. dubna až 13. dubna 2019.

²⁸ Více k tzv. sociálními kapitálu a občanským sdružení se věnuje Hewa Haji Khedir. KHEDIR H. H.: *Social capital, civic engagement and democratization in Kurdistan*.

²⁹ Unie žen Kurdistánu (Kurdistan women's union) založená v roce 1952 jako divize uvnitř Demokratické strany Kurdistánu.

³⁰ Např. Unie učitelů Kurdistánu (Kurdistan teacher's union) založená v roce 1961/1962, reprezentuje zájmy všech pedagogů regionu bez ohledu na národnost, etnický původ, víru nebo politické přesvědčení.

³¹ KHEIDIR H. H.: *Social capital civic engagement and democratization in Kurdistan*, str. 124.

republikánského Iráku a rovněž dosahovali díky podpoře ústřední vlády bohatství a mezi nimi a kurdskou politickou reprezentací panovalo nepřátelství.^{32 33}

Kurdská politická reprezentace je specifická v mnoha ohledech a kombinace některých z těchto specifických faktorů se podepsaly na dynamice vztahů s ústřední vládou v 80. letech 20. století. Přestože v iráckém Kurdistánu až do roku 1992 neproběhly svobodně volby, politické strany se považovaly a jednaly jako zvolení zástupci Kurdů.³⁴ Kurdské strany lze považovat za autonomní podle kritérií, která používá Aram Rafaat, což bude vysvětleno níže.³⁵ Konečně důležitým faktorem jsou bojovníci – *pešmergové*, jejich organizace a provázanost s kurdskou politickou reprezentací. Posledním faktorem je ovládnutí nebo snaha o ovládnutí hromadných sdělovacích prostředků některými kurdskými politickými stranami .

Aram Rafaat označuje kurdské politické strany jako autonomní, protože byly založeny a fungovaly mimo státní kontrolu, a dokonce některé z nich fungovaly jako tajné organizace (např. Komala). Cíle, ideologie a funkce těchto politických stran nebyly kompatibilní s iráckým ústavním pořádkem a jeho principy a zároveň strany působily v oblastech, do kterých těžko pronikala centrální státní moc.³⁶

Bojovníci a bojovnice *pešmerga* (tj. ti, kteří stojí/čelí smrti) byli spojeni s kurdskými politickými stranami jako jejich „quasi-armáda“. Bawa Twana Faris zřetelně odlišuje mezi bojovníky *pešmerga* a ozbrojenými jednotkami spojených s politickými stranami nebo různými uskupeními na Blízkém východě (např. Hamás, Hizballáh) a jednou z odlišností je, že *pešmergové* neutočí na civilisty a jejich organizace skutečně více odpovídá pravidlům

³² McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds* str. 358.

³³ ANDERSON, L. – STANSFIELD, G.: *The future of Iraq: dictatorship, democracy, or division*, str. 105.

³⁴ Volby na úrovni celého Iráku pár dní před vyhlášením války

³⁵ RAFAAT, A.: *Kurdistan in Iraq: The Evolution of a Quasi-State*, strany nečíslovány, v kapitole „Autonomous political parties“

³⁶ RAFAAT, Aram. *Kurdistan in Iraq: The Evolution of a Quasi-State*, strany nečíslovány, v kapitole „Autonomous political parties“.

armády, která zpravidla bývá ideologicky neutrální.³⁷ Bojovníci pešmerga byli spojeni nejen s takovými stranami jako Demokratická strana Kurdistánu, Vlastnecká unie Kurdistánu, ale také s křídlem Komunistické strany Iráku, které operovalo v Kurdistánu. Výběr rekrutů probíhal velmi opatrně, protože se jednotky obávaly proniknutí bojovníků spřízněných s centrální vládou. Každý nový zájemce tak procházel několika stupni testování, než se vydobyl plnou důvěru svého vedení.³⁸

Důležitým znakem autonomního postavení, byla schopnost nezávisle na centrální vládě ovládnout mediální prostor. Politické strany tak provozovaly radiové stanice i ve vyhrocených dobách jako byl irácko-iránský konflikt, a vydávaly různá periodika (např. Demokratická strana Kurdistánu noviny Chabat, což znamená boj). Demokratická strana Kurdistánu také přerušovaně vysílala od roku 1965 na stanici „Hlas iráckého Kurdistánu“ (Voice of Iraqi Kurdistan) a mladší Talabáního Vlastnecká unie Kurdistánu vysílala od roku 1988 ze stanice „Hlas kurdského lidu“ (Voice of the People of Kurdistan).³⁹

1.3. Vývoj kurdské politické reprezentace

Vývoj politických stran, ve kterých by prosazovali své zájmy Kurdové, nebyl přímočarý. Vznik politických stran v iráckém Kurdistánu je spojen zejména s budováním národní identity. K formování politických stran ovšem také přispěly levicová ideologie, jako byl třídní boj rolníků proti jejich vykořisťování vlastníky velkých zemědělských pozemků.

Při budování národa se vytváří národní identita, která nahrazuje loajalitu lidí vůči kmeni, vesnici, regionu nebo etnické skupině, a základem tohoto

³⁷ BAWA, T. F.: *The privatisation of security in the Kurdistan region of Iraq*, strany nečíslovány, v kapitole „Kurdistan security sector“.

³⁸ Rozhovor, který vedla autorka bakalářské práce při pobytu v iráckém Kurdistánu dne 12. dubna 2019 v arabštině s respondentem A (veterán, pešmerga za kurdskou odnož Komunistické strany Iráku, narozen přibližně na přelomu 40. a 50. let 20. století). Na otázku, jaká byla nejdůležitější vlastnost, kterou musel mít pešmerga, odpověděl respondent A, že je to bratrství, úcta a láska k ostatním lidem jako ke svým bratrům.

³⁹ PEASE, E. C. – DENNIS, E. E.: *The Radio – the Forgotten Medium*, str. 143.

budování jsou nehmatatelné skutečnosti jako národní tradice, symboly, sdílená historická paměť a společné kulturní dědictví.⁴⁰V iráckém Kurdistánu lze vysledovat zajímavý jev týkající se vývoje politických stran. Politická seskupení či dokonce politické strany nejprve vznikaly mimo kmenové uspořádání nebo se od nich minimálně snažily distancovat, ale nakonec paradoxně strany absorbovaly zažité kmenové struktury, metody mezikmenových válek a pravidla loajality (zejména od 2. pol. 70. let 20. stol.).

Ve 20. letech 20. století tak vznikaly různé kulturní a literární společnosti často se dotýkající politických otázek a otázek národní identity. Ve 30. letech v Bagdádu založili kurdští studenti kulturní a literární uskupení Komala-i Liwan („Klub mladých mužů“), které po svých skromných začátcích začalo diskutovat takové otázky jako kurdská národní identita nebo práva Kurdů.⁴¹Kurdové se také politicky realizovali v Komunistické straně Iráku, která byla založena v roce 1934, dále v hnutí radikálních nacionalistů Darkar, z jehož jádra vzniklo politické seskupení Hiwa (Naděje), které je považováno za předchůdce Demokratické strany Kurdistánu.⁴²Ve 30. letech a následně 40. letech tak vznikala politická seskupení s centry ve městech jako Sulajmáníja, Kirkúk, Erbil, ale také v Bagdádě.

Se zrodem Mahábádské republiky (v lednu 1946), která se z větší části nacházela na území Íránu, se mezi levicově nebo nacionalisticky orientovanými Kurdy se začala objevovat otázka, zda se vydat cestou „pankurdismu“ (vytvoření jednoho státu pro všechny Kurdy), nebo národní identitu Kurdů lze prosadit v hranicích již existujících států, ve kterých Kurdové žijí.

V Mahábádské republice byla založena Kurdská demokratická strana (Íránu, dále také jako „KDPI“), jejíž vliv zahal i do iráckého Kurdistánu, přesněji do města Sulajmáníja. Do Mahábádské republiky pak odcházeli mladí kurdští intelektuálové nebo aktivisté z iráckého Kurdistánu. Jedním z nich byl i Mulla Mustafa Barzání, který v roce 1946 společně s dalšími a s nově získanými

⁴⁰ FUKUYAMA F.: *Politický řád a úpadek*, str. 161.

⁴¹ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 289.

⁴² McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str.289.

republikánskými zkušenostmi založil konkureční stranu – Demokratickou stranu Kurdistanu. Nutno podotknout, že strana byla prezidentem Mahábádské republiky Qázím Muhammadem vnímána jako nebezpečné štěpení a ohrožení jednoty jeho kurdského projektu. Jedním z dalších kritiků této nové strany z řad představitelů Mahábádské republiky byl i Ibrahím Ahmad, který po zhroucení republiky přešel k Barzáního straně a následně v roce 1975 do nově vzniklé Vlastenecké unie Kurdistanu.⁴³

3.2. Demokratická strana Kurdistanu a Irák

Ve svých počátcích se Demokratická strana Kurdistanu profilovala jako strana prosazující národní zájmy Kurdů uvnitř iráckého Kurdistanu a rovněž lze zaznamenat požadavky sociálního charakteru např. pozemková reforma a nutnost prosadit více práv pro rolníky. Strana v době monarchie otevřeně nehovořila o naléhavosti třídního boje. Jedním z důvodů přirozeně bylo, že strana ve svých počátcích nemohla v takřka feudálním uspořádání společnosti propagovat ideu třídního boje proti skupinám velkých kurdských pozemkových vlastníků, kteří požívali značného vlivu v oblasti.⁴⁴

V roce 1958 byla svržena v Iráku monarchie a tímto pro Kurdy začíná nové období, kdy s každým novým převratem nebo vládou se mění poměry v zemi, ale rovněž ochota nebo neochota centrální vlády řešit otázku iráckých Kurdů a jejich postavení uvnitř Iráku. Během nového režimu plukovníka Qásima (vláda v letech 1958 až 1963) měli Kurdové jednoho zástupce (Chálid al-Naqšbandi) v Radě suverenity, což byl kolektivní orgán, ve kterém kromě Kurdů měli vždy po jednom zástupci šíité a sunnité.⁴⁵ Bezprostředně po převratu plukovníka Qásima v roce 1958 se vrátil Mulla Mustafa Barzání ze

⁴³ Ibrahím Ahmad byl spojen s Barzáního stranou až do roku 1975, kdy odešel do Vlastenecké unie Kurdistanu. Rovněž byl tchánem Džalála Talabáního, zakladatele Vlastenecké unie Kurdistanu.

⁴⁴ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 297.

⁴⁵ JWAIDEH, W.: *The Kurdish national movements*, str. 286.

svého sovětského exilu.⁴⁶ Kurdové přirozeně do nového republikánského zřízení vkládali naději a věřili, že nová éra arabsko-kurdských vztahů přinese pro jejich požadavky pozitivní vývoj.⁴⁷ Kurdští představitelé chtěli hned od počátku navázat kontakt s představiteli nového režimu, což se jim i podařilo, nicméně vzájemné vztahy se zhoršovaly a vyústily v letech 1961 až 1963 ke kurdskému povstání.

Vládu plukovníka Qásima v únoru 1963 ukončila převratem strana Baas, která se tak dostala k moci v čele s plukovníkem Abdulem Salámem Árifem (1963 až 1966) a po jeho tragické smrti nastoupil jeho bratr Abdul ar-Rahmán Árif (1966 až 1968). V době vlády bratří Árifových byl pověřen jednáním s Kurdy Abdal-Rahman al-Bazzáz (od září roku 1964 do srpna 1966), který na rozdíl od většiny vedení státu nepatřil k žádné vojenské klice, naopak byl bývalým děkanem právnické fakulty Bagdádské univerzity. Přestože byl al-Bazzáz arabský nacionalista, nečinily mu obtíže uznat kurdskou národnost a kulturní práva Kurdů.⁴⁸

V krátkém čase byla vytvořena deklaráce, která uznala Irák jako stát svou národů (Arabů a Kurdů).⁴⁹ Al-Bazzáz formuloval 15 bodovou deklaráci, kterou Mulla Mustafa Barzání akceptoval. V deklaráci byla uznána kurdská autonomie (v rámci jednotného Iráku), podle deklaráce by měl být Irák demokratickou zemí, založenou na parlamentním systému demokracie s volenými zástupci.⁵⁰ Deklarace také uznala právo Kurdů nezávisle si zvolit představitelé autonomní správy a zaručovala poměrné zastoupení kurdské politické reprezentace v centrální vládě.⁵¹ Deklarace zůstala pouze na papíře a al-Bazzáze vystřídal představitel z řad vojenských důstojníků pohybující se okolo vlády.⁵² Hledání spravedlivého konsensu mezi Kurdy a Araby v rámci jednoho státního celku prozatím skončilo a znovu kurdská otázka přišla na

⁴⁶ Československo mělo kontakty s představiteli Demokratické strany Kurdistánu a iráckým komunisty. V říjnu roku 1958 se tajemník československé ambasády v Iráku setkal s Mullou Mustafou Barzáním. ZÍDEK, P. – SIEBER K.: Československo a Blízký východ v letech 1948 – 1989, str. 93.

⁴⁷ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 13.

⁴⁸ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 318.

⁴⁹ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 14.

⁵⁰ První volby se v Iráku konaly od roku 1958 teprve v roce 1980 a dále se udává, že první volby v iráckém Kurdistánu proběhly v roce 1992.

⁵¹ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 318.

⁵² SASSOON, J.: *Saddam Hussein's Ba'ath Party: Inside an Authoritarian Regime*, str. 28.

pořad dne po puči v roce 1968, jehož výsledkem bylo svrnutí vlády Abdula ar-Rahmána Árifa armádní opozicí seskupenou okolo generála Ahmada Hasana Bakra.

Nový baasistický režim a představitelé Demokratické strany Kurdistánu začali spolu jednat o postavení Kurdistánu a Kurdů již v průběhu roku 1970. Spornou zůstává otázka, nakolik kroky Baas byly vedeny úpřímnou snahou. Vůli Baas usednout k jednacím stolům s Kurdy urychlovala vnitropolitická situace. Hrozbu pro pevné postavení Baas představovali Kurdové a iráčtí komunisté. Vyjednávačem za stranu Baas byl jmenován Saddám Husajn, který v té době zastával funkci místopředsedy Rady revolučního vedení. Vyjednáváním za Kurdy, přesněji řečeno za Demokratickou stranu Kurdistánu, byl pověřen Mahmúd Osman, který měl velmi blízko k Mustafovi Barzánímu. Mahmúd Osman byl totiž jeho osobním lékařem a „neoficiálním“ ministrem zahraničních věcí.⁵³

V této době se již zřetelně ukázalo, že kurdská otázka a její vyřešení je mnohovrstevný problém a neodbyvá se výhradně uvnitř Iráku. Z teoretického pohledu strana Baas hovořila řečí panarabismu a Kurdové nacionalismu. Demokratická strana Kurdistánu se navíc přibližovala k Íránu a potažmo ke Spojeným státům americkým, Mulla Mustafa Barzání byl v kontaktu se CIA a iránskou tajnou službou (SAVAK). Irák se naopak začal přibližovat k Sovětskému svazu. V roce 1972 došlo ke znárodnění ropných polí v Kirkúku, na která často útočil Barzání. Strana Baas soustavně prováděla kroky nebo zaváděla opatření, která vedla k oslabení kurdské menšiny, a v extrémních případech prováděla nucené přesuny kurdských obyvatel (arabizace). Uvnitř Barzáního strany, která se postavila do role jediného reprezentanta kurdských zájmů, se začínají objevovat kritici jeho politických rozhodnutí. V tomto kontextu se tedy odehrávala jednání mezi centrální vládou a Kurdy o budoucím *modu vivendi* Arabů a Kurdů uvnitř Iráku.

Výsledkem jednání se stala deklaráce, která je označována jako Březnový manifest. Březnový manifest manifest byl vyhlášen 11. března 1970

⁵³ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 32.

se čtyřletou lhůtou pro jeho implementaci. Manifest měl směřovat k postupnému uznání práv Kurdů v rámci jednotného Iráku, když umožňoval v oblastech většinově obývanými Kurdy používat kurdštinu jako úřední jazyk. Bylo rovněž upraveno, že jedním z viceprezidentů bude Kurd. Stranám se sice podařilo vytvořit dokument, nicméně k jeho realizaci nedošlo. Kurdská strana ho odmítla. Z jedním důvodů odmítnutí bylo, že Mustafa Barzání se stal terčem několika pokusů o atentát, které byly pravděpodobně zorganizovány s podporou centrální vlády.⁵⁴ Centrální vláda rovněž odmítla prvního kurdského kandidáta na funkci viceprezidenta Habíba Karíma, kterého navrhli Kurdové.⁵⁵

Rozhodujícím pro kurdské odmítnutí manifestu způsob, jakým centrální vláda hodlá určit hranice. Pro obě strany se stalo sporným, zda město Kirkúk se svými ropnými poli bude napříště irácké nebo kurdské. Baas sice na svém osmém kongresu v lednu 1974 deklarovala, že uznává národní identitu Kurdů a že je nutné podpořit ekonomický rozvoj iráckého Kurdistánu.⁵⁶ Baas a kurdská strana se nelišily v obecných deklaracích, mnohem závažnější problém byla konkrétní míra autonomie a jak ekonomický rozvoj Kurdistánu financovat. Barzání usiloval o to, aby ropná pole v Kirkúku a výnosy z nich byly pod správou kurdské autonomie.⁵⁷ Baas a iráčtí komunisté považovali ropná pole za majetek všeho iráckého lidu a neměli vůli ponechat ropná pole Kurdům. Manifest předpokládal, že se hranice vymezení na základě výsledků sčítání lidu. Kirkúk podobně jako Mosul byla města s těsnou většinou kurdských obyvatel, nicméně centrální vláda pokračovala v jejich arabizaci,

⁵⁴ COUGHLIN, C.: *Tajný život Saddáma Husajna* str. 113.

⁵⁵ GUNTER, M. M.: *Historical Dictionary of the Kurds*, str. 97 a 98. Důvodem bylo, že tento kandidát patřil do minority původně iránských Kurdů usazených v Iráku, a to zejména v Bagdádu a v jižním Iráku. Jedná se o minoritu iránských Kurdů ší'itského vyznání (v angličtině *faili Kurds* nebo *feyli Kurds*), které dlouhodobě diskriminovala baastická vláda. Tito Kurdové zpravidla byli úspěšní a vzdělaní obchodníci. Avšak od 70. let a zvláště v době iracko-iránské války bylo považováni za vnitřní nepřátele a takto s nimi centrální vláda jednala. Například v roce 1971 bylo z Iráku vyhoštěno až 40 000 těchto Kurdů.

⁵⁷ COUGHLIN, C.: *Tajný život Saddáma Husajna*, str. 133 až 135. V Iráku ovládala ropný průmysl společnost Iraqi Petroleum Company a tvořilo ji konsorzium pěti petrolejářských firem (BP, Shell, Esso, Mobil a Compagnie Française des Pétroles). Jedním z impulsů, který podnítil vládu ke znárodnění, bylo rozhodnutí konsorcia zpomalit těžbu v Iráku ve prospěch produkce v jiných zemích. Strana Baas realizovala své rozhodnutí 1. června 1972, dva měsíce po podpisu smlouvy s Moskvou.

díky které se počet obyvatel arabského původu zvyšoval.⁵⁸Na město Kirkúk se dokonce vztahovala zvláštní opatření, která vedla k tomu, že se ve městě začala úspěšně vytvářet arabská většina obyvatel.⁵⁹ Jedním z nich bylo omezení pro Kurdy nabývat pozemky na oblasti Kirkúku a zároveň pobídky pro arabské obyvatelstvo v podobě výhodných půjček na pořízení půdy.⁶⁰

Uvnitř Barzáního strany se našly opoziční hlasy, které se otevřeně stavěly proti jeho neústupnosti. V prosinci 1973 Barzání vyloučil ze strany tři významné opoziční politiky.⁶¹Politický rozkol se objevil i uvnitř Barzáního rodiny, když jeho syn Ubajdalláh otevřeně vystupoval v této otázce proti svému otci. V průběhu čtyřleté implementační lhůty však k žádnému posunu nedošlo a po jejím uplynutí prezident Ahmad Hasan al-Bakr vyhlásil dne 11. března 1974 prezident Ahmad Hasan al-Bakr zákon autonomii s tím, že Kurdům byla dána 15 denní lhůta pro přijetí zákona.⁶²Zákon se odvíjel od Březnového manifestu, přičemž některá ustanovení umožňovala větší kontrolu vlády při správě a vedení oblasti než původní Březnový manifest.

Zákon stanovil iráckou část Kurdistánu za integrální součást Iráku a vymezil oblast v hranicích, jak navrhoval předchozí Březnový manifest. Do tohoto kurdského administrativní celkem měla být zahrnuta území, která podle sčítání lidu z roku 1957 většinově obývají Kurdové. Sporné město Kirkúk se svými ropnými poli připadlo Iráku a správním centrem Kurdistánu se stal Erbil.⁶³ Záležitosti, které spadaly pod samosprávu Kurdů, byly například vzdělání, bydlení, zemědělství, reformy zemědělství, doprava, sociální problematika.⁶⁴Otázky policie a bezpečnost pak připadly pro centrální vládu (ministerstvo vnitra). Zákon považoval za legislativní orgán volenou

⁵⁸ ENTESSAR, N.: *Kurdish Politics in Middle East*, str. 95.

⁵⁹ Pozorovatelé tamních události uvádějí, že se naopak v okolí Kirkúku zvýšil počet kurdského obyvatelstva díky přílivu Kurdů z Iráku a pravděpodobně také z Turecka a Iránu, a proto když centrální vláda pro určení statutu Kirkúku chtěla využít starších výsledků sčítání lidu (1957), a toto byl důvod protestů. *Iraq and Kurdish Autonomy*, [bez uvedení autora]: *Iraq and Kurdish Autonomy*, str. 27.

⁶⁰ ENTESSAR, N.: *Kurdish Politics in Middle East*, str. 95.

⁶¹ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 33. Hišám Aqrawi, Mulla Aziz a Aziz Aqrawi považovali zákon o autonomii za správné řešení a rovněž odmítali, aby Kurdové hledali podporu u nepřátel Iráku a vystavovali se tak konfliktu s iráckou komunistickou stranou. Tito politici svého času obvinili Barzaniho z nedemokratického (diktátorského) přístupu a násilného odstranění některých kurdských předáků.

⁶² Limited Local Automy Granted to Kurds in Iraq. *The New York Times*.

⁶³ Barzání naopak chtěl, aby se hlavním městem stal Kirkúk.

⁶⁴ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 18.

Legislativní radu a prezidentu republiky příslušelo právo jmenovat z řad legislativců členy výkonné rady a bez uvedení důvodu odvolat jejího předsedu.⁶⁵V případě, že by prezident odvolal předsedu výkonné rady, tak se by se rozpustila celá rada. Uvedená řešení však pro Barzáního zůstala nepřijatelná.

Když bylo jasné, že vedení KDP nehodlá akceptovat vládní koncept autonomie, nabraly události na dynamice. V dubnu 1974 kurdská strana byla připravena zhruba se svými 50 000 až 60 000 peshmergy a dále přibližně s dalšími 50 000 až 60 000 ozbrojenými jednotlivci.⁶⁶Irácké ozbrojené síly čítaly 90 000 mužů, 1200 tanků a 200 letadel.⁶⁷V letech 1974 až 1975 následoval ozbrojený konflikt mezi centrální vládou a Kurdy.

4. Rozkol mezi ústřední vládou a kurdskou politickou reprezentací

4.1. Předvečer irácko-iránského konfliktu

Přestože sledovaným obdobím této bakalářské práce jsou právě 80. léta 20. stol., je nutno zmínit rok 1979, který je pro celý Blízký východ ve znamení zásadních změn. V měřítku regionu je důležité poznamenat, že prezident Ahmad Hasan al-Bakr odstoupil z funkce z osobních důvodů a prezidentskou funkci po něm v červenci 1979 převzal Saddám Husajn.⁶⁸Více převratnou událostí však bylo vypuknutí iránské islámské revoluce v únoru 1979.

Zatímco druhá z uvedených událostí roku 1979 představovala zlom pro celý region a vyžadovala přehodnocení zahraniční politiky nejen Iráku, ale také samotných Kurdů, Saddám Husajn nebyl pro Kurdy nikým neznámým. Aktéři, jak je uvedeno v předcházející kapitole, se již dobře znali z přecházejících

⁶⁵ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 18..

⁶⁶ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 337

⁶⁷ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*, str. 20.

⁶⁸ EPPPEL, M.: *Iraq from Monarchy to Tyranny: From the Hashemites to the Rise of Saddam*, str. 257.

jednání. Irák pod vedením Saddáma Husajna vystupuje sebevědomě a staví se do pozice mluvčího a realizátora panarabských myšlenek. Irák aktivně vystupuje např. proti mírovým smlouvám mezi Egyptem a Izraelem a navrhuje vyloučení Egypta z Ligy arabských států, ke kterému skutečně došlo na zasedání konaném příznačně v Bagdádě. V Panarabské chartě z dne 10. března 1980 Saddám Husajn razantně odsuzuje přítomnost cizích mocností na arabské půdě.⁶⁹

Je nutno dodat, že tato deklarace Saddáma Husejna přichází v době, kdy Spojené státy americké hledají v regionu spolehlivého a seriózního spojence, který je dostatečně vyzbrojen. Spojené státy kromě jiného v důsledku íránské islámské revoluce ztratily v Íránu důležitého spojence, ze kterého se stal nyní stal nepředvídatelný nepřítel. Spojené státy tak začaly hledat vhodnou náhradu a původně odtažené vztahy s Irákem se postupně začaly měnit. Jednou z prvních známek otevřeného přístupu je to, že v únoru roku 1982 zmizel Irák ze seznamu států sponzorující terorismus.⁷⁰

Kurdové pochopitelně jsou nadále mezi sférou vlivu Iráku a Íránu, ale s nástupem Chomejního se mění předchozí odstup Íránu ke Kurdům, který ovládal jejich vzájemné vztahy po 2. pol. 70. let. Saddám Husajn s nárůstem sebevědomí Iráku vypověděl dne 17. září 1980 Alžírskou dohodu z roku 1975.

Pro pochopení vzájemných vztahů mezi Irákem, Kurdy a Íránem v předvečer irácko-íránského konfliktu je Alžírská dohoda klíčová. Alžírská dohoda měla za cíl zklidnit vztahy a předejít ozbrojenému konfliktu mezi Irákem a Íránem. Vyhrocení jejich vztahů předcházely vzájemné potyčky v letech 1969 až 1971 na povodí řeky Šatt-al-Arab. Po těchto incidentech Írán v dubnu 1969 vypověděl dohodu s Irákem z roku 1937, která mimo jiné zaručovala až na výjimky plnou kontrolu Iráku nad povodím řeky. Pro Kurdy má uzavření Alžírské dohody zvláštní význam. Dohoda byla pro Kurdy velkým zklamáním, protože Írán přerušil vojenskou a finanční podporu Kurdů. Írán zároveň uzavřel své hranice pro kurdské uprchlíky.⁷¹ Získání podpory Íránu lze

⁶⁹Iraq's Pan-Arab Charter. *Central Intelligence Agency*.

⁷⁰HURST, S.: *The United States and Iraq since 1979: Hegemony, Oil and War*, str. 27

⁷¹MAISEL, S.: *The Kurds: An Encyclopedia of Life, Culture, and Society*, str. 338.

spojit s očekávanou účinností zákona o autonomii (březen 1974). Mulla Mustafa Barzání v této době odcestoval do Teheránu (16. až 19. března 1974), aby si vyjednal podporu šáha. Cílem Barzáního, který v Íránu navázal kontakt s CIA i se SAVAK, bylo získat štědrú finanční podporu a dodávku vojenské techniky (pro protiletadlový a protitankový boj), kterou by mohl použít proti Iráku.⁷²S uzavřením Alžírské dohody veškerá podpora Teheránu skončila.

Saddám Husajn Alžírskou dohodu, která představovala pro Irák ponížení, vypověděl a následně dne 22. září 1980 rozpoutal válku s Íránem. V reakci na vypovězení smlouvy si Irák začal činit nároky na íránskou provincii Chúzistán, ve které žilo také arabské obyvatelstvo (označována jako Arabistán). Zajímavou otázkou je motivace a důvody Saddáma Husajna k rozpoutání války s Íránem. Je všeobecně přijímáno, že to byla obava Saddáma Husajna před rozšířením islámské revoluce z Íránu do Iráku a agresivní rétorika ajatoláha Chomejního.⁷³ Baasistický režim se obával jakéhokoliv spojení mezi Íránem a iráckými šíitskými muslimy. Ajatoláh Chomejní odsoudil sekulární baasistický režim v Iráku, označil ho jako zásadní překážku, která brání rozšíření islámské revoluce v regionu, a vyzval irácké šíitské muslimy ke svržení Saddáma Husajna.⁷⁴Na druhou stranu důležitým spojencem Íránu v irácko-íránském konfliktu byla právě baasistická Sýrie.

Objevuje se i však názor, že tyto obavy nebyly jediným katalyzátorem pro rozpoutání války. Bengio poukazuje na to, že předválečný projev Saddáma Husajna ze dne 17. září 1980 neobsahoval jakýkoliv odkaz na šíitskou hrozbu a naopak projev se zvětší části věnoval kurdské otázce a zdůrazňoval jednotu Iráku. Dále se Bengio domnívá, že šíitská otázka jako důvod rozpoutání války se objevila až později.⁷⁵Bývalý irácký velvyslanec v Teheránu Abd al-Satár ar-Ráví naopak v rozhovoru popisuje, že hlavním důvodem byla agresivní rétorika ajatoláha Chomejního proti Iráku, kterou účinně rozšiřovala média po

⁷² ALVANDI, R.: *Nixon, Kissinger, and the Shah: The United States and Iran in the Cold War*, strany nečíslovány, kapitola The End of the Stalemate in Kurdistan.

⁷³ RAŠÍD Ch.: Interview. Al-harb al-ċirāqīja al-írānīja. Min al-bidā' wa limādhā? In: Rihla fī al-dhākira. [online].

⁷⁴ HURST, S.: *The United States and Iraq since 1979: Hegemony, Oil and War*, str. 30.

⁷⁵ BENGIO, O.: *The Kurds of Oraç: Building a State within a State*, str. 169.

celém Íránu, a rovněž provokace Íránu na hranicích s Irákem. Velvyslanec v tomto rozhovoru Kurdy vůbec nezmínil.

V době předválečného projevu (17. září 1980) tak Saddám Husajn bezpochyby činil přípravy k válce a ve svém projevu se mohl soustředit na Kurdistan a Kurdy z toho důvodu, že pro případný válečný konflikt bylo nutné, aby Kurdistan zůstal loajální Bagdádu nebo alespoň aby Kurdové neohrožovali Irák po boku s Íránem. Rozhodně tak nečinil zcela bezdůvodně, protože kurdská politická reprezentace se stavěla do opozice nebo dokonce ve svém programu měla za cíl svržení baasistické vlády.

V předvečer irácko-iránského konfliktu tvořily aktivní kurdskou politickou reprezentaci tradiční Demokratická strana Kurdistan, Vlastenecká unie Kurdistanu a rovněž zde byla činná radikálně levicová Komala a Socialistická strana Kurdistanu.

Demokratická strana Kurdistanu se nacházela pod novým vedením Masúdem Barzáním, synem Mustafy Barzáního, který se vrátil do Kurdistanu po smrti svého otce (1979).⁷⁶

Na rozdíl od části 70. let 20. stol., kdy Kurdistanu dominovala jedna strana a Mulla Mustafa Barzání se považoval za výlučného reprezentanta Kurdů, se v následující dekádě etablovala nová strana Vlastenecká unie Kurdistanu v čele s dlouholetým protivníkem Barzáního Džalálem Talabáním (1933 – 2017). Džalál Talabání se připojil k Demokratické straně Kurdistanu jako čtrnáctiletý mladík. V průběhu 60. let s Ibráhímem Ahmadem, který se stal jeho tchánem, tvořil kritické a radikálně-levicové křídlo ve straně. Džalál Talabání byl znechucený přístupem Mustafy Barzáního při vyjednávání březnového manifestu a celkově s jeho konzervativním vedením strany. Talabání ovlivňoval Barzáního z toho, že používá „kmenové metody“ a uzavírá pakty „s imperialisty“.⁷⁷ Džalál Talabání měl vytvořené kontakty s Kurdy, kteří

⁷⁶ V roce 1976 se Masúd Barzání a jeho bratr Idris setkali s představitelem iránské Demokratické strany Kurdistanu (Samí Abd al Rahman) a dalšími v Evropě, aby založili „provizorní vedení“ Demokratické strany Kurdistanu. Důvodem byl jejich nesouhlas s uzavřením spojenečství mezi Mustafou Barzáním a šáhem. McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 343.

⁷⁷ CHALIAND, G.: *A people without a country: The Kurds and Kurdistan*, str. 187 a 188.

se zdržovali v Evropě, Libanonu nebo v Sýrii, a právě v Damašku v červnu 1975 vzniklo politické seskupení Vlastenecká unie Kurdistánu, které se následně etablovalo jako politická strana. Unii tvořili Talabání a jeho podporovatelé, strana Komala a Socialistické hnutí Kurdistánu. Vytvoření této aliance v Sýrii nebyla náhoda, naopak Sýrie byla jedním z prvních zahraničních podporovatelů Vlastenecké unie Kurdistánu. V irácko-iránském konfliktu se postavila na stranu Íránu. V této souvislosti je nutno zmínit, že Sýrie ještě v době vypuknutí války dodávala Talabánímu a jeho bojovníkům zbraně.

Signatáři obvinili z neúspěchu povstání v letech 1974 až 1975 Demokratickou stranu Kurdistánu a neschopnost kurdského vedení. Podle Talabáního problémem soudobého vedení bylo nesourodé spojení kmenových vůdců a feudálů a buržoázní pravice.⁷⁸ Signatáři rovněž prohlásili, že požadují autonomii pro Kurdistán a demokracii pro Irák. Základem tohoto seskupení byli přívrženci Talabáního a dále následovala Komala a Socialistické hnutí Kurdistánu. Spojení se socialisty trvalo do roku 1979 a s Komalou do roku 1985.⁷⁹ Komala byla radilní levicové uskupení, jejímž lídrem byl Nawšírwan Mustafa Amin⁸⁰ (anglicky Nawshirwan Mustafa Amin), a představiteli socialistického hnutí byli Rasul Mamand a °Alí Askari, se kterým se znal Džalál Talabání od roku 1964.

Hlavním cílem nově vzniklého seskupení bylo svrhnout baasistický režim v Iráku a vyzvala tak ostatní levicově orientovaná hnutí, aby se k nim připojili.⁸¹ Na podzim roku 1977 se tak seskupení přesunulo z Damašku do Kurdistánu. Díky tomuto spojení s levicí byl program i v následujících letech takto zaměřený a rovněž protizápadní a protiimperialistický, nicméně postupem času se díky pragmatismu Talabáního a jeho následným

⁷⁸ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 343.

⁷⁹ Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 24.

⁸⁰ Nawšírwan Mustafa (1944 – 2017) je také zakladatel nové kurdské strany Gorran (2009). Svě zkušenost jako přímý účastník bojů v 80. letech a tvůrce vojenské strategie Vlastenecké unie Kurdistánu dokumentuje v několika knihách: *The fingers which break each other. Political events in Iraqi Kurdistan 1978 – 1983* (poprvé vyšlo 1997), *A going around circles: The inside story of events in Iraqi Kurdistan 1984 – 1988* (poprvé vyšlo 1999). Z těchto vzpomínek čerpal ve své práci o moderních dějinách Kurdů např. Awat Asadi. ASADI, A.: *Der Kurdistan-Irak-Konflikt: Der Weg zur Autonomie seit dem Ersten Weltkrieg*.

⁸¹ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 343.

manévrováním mezi spojenci a nepřáteli, radikální levicový pohled ztrácel a následně se úplně vytratil prostor pro budování a prosazení jakýchkoliv abstraktních principů.⁸² Navíc mezi levicí v Unii a Talabáním se prohluboval nesoulad.⁸³ Džalál Talabání jako odpadlík Demokratické strany Kurdistánu se na počátku roku 1977 snažil s jejím vedením navázat kontakty a spolupráci, ale záhy mezi nimi převládla rivalita. Talabání postupoval v Kurdistánu obratně a už v roce 1980 si vybudoval už autoritu v oblastech, ve kterých se hovořilo dialektem sorani.⁸⁴ Talabáního kontrola nad stranou byla téměř neomezená, což bylo částečně způsobeno obdivem mnohých členů strany k Talabánímu.

Další levicově orientovanou stranou byla Sjednocená socialistická strana Kurdistánu (the United Socialist Party of Kurdistan), která vznikla v zimě 1979 spojením Socialistického hnutí (the Socialist Movement) s lídrem Rasulem Mamandem a Socialistické strany iráckého Kurdistánu (the Socialist Party of Kurdistan-Iraq), jejímž zakladatelem byl bývalý blízký spolupracovník Mustafy Barzáního Mahmud Osman. Spojení však trvalo do rozpadu koalice do roku 1981, kdy hlavní členská základna sjednocené strany přešla na stranu Rasula Mamanda.⁸⁵ Programově straně nejprve postačovalo sebeurčení v rámci jednotného Iráku a později strana usilovala o postavení Kurdistánu jako autonomní oblasti.⁸⁶

4.2. Pokračování rozkolu uvnitř kurdské politické reprezentace

Z hlediska vzájemných vztahů mezi centrem a kurdskou opozicí lze období 80. let rozdělit do několika fází, ve kterých lze vysledovat proměnné vzájemné vztahy mezi centrální vládou a kurdskou politickou reprezentací a

⁸² Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 16.

⁸³ Příčinou vlastního rozkolu se socialisty stal incident, který se odehrál na jaře 1978. PUK poslala svých 800 bojovníků proti KDP do neznámého terénu do oblasti v blízkosti tureckých hranic, přičemž výsledek této operace byl pro PUK tristní – 300 bojovníky vpadlo do rukou Irácké armády nebo bylo zajato Turky.

⁸⁴ Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*

⁸⁵ IZADY, M. R.: *The Kurds: A Concise Handbook*, str. 215.

⁸⁶ IZADY, M. R.: *The Kurds: A Concise Handbook*, str. 216.

rovněž neméně proměnné vztahy uvnitř kurdské opozice. Dělicím kritériem jednotlivých klíčových etap v rámci sledovaného období je na straně jedné postoj Bagdádu ke kurdské opozici a na straně druhé také vzájemné vztahy vůdčích kurdských stran.

První období lze ohraničit okamžikem vypuknutí války (22. září 1980) do íránské ofenzivy v roce 1983. V této první etapě se formovaly na straně kurdské opozice první aliance opozičních skupin proti ústřední vládě. Období lze charakterizovat vzájemnými střety mezi hlavními kurdskými stranami a jejich spojenci. Vláda otevřeně proti kurdské opozici nevystupuje a oficiálně na úrovni státních orgánů pokračuje v nastaveném partnerství s Kurdy. Jedním z takových projevů politické vůle Bagdádu je jmenování kurdského politika Taha al-Dina Ma^carufa v roce 1982 do Revoluční rada vedení, což bylo vůbec poprvé, kdy stal Kurd členem toho orgánu.⁸⁷ Na druhé straně Bagdád v této etapě testuje a prověřuje loajalitu Kurdů a využívá rozkolu mezi KDP a PUK za účelem udržení si kontroly nad iráckým Kurdistánem jako významným strategickým místem v rámci iráckého-iránsko konfliktu.

Tato počáteční etapa se začíná měnit obratem na frontě v roce 1983, kdy začala íránská ofenzíva. V červenci 1983 se KDP a íránská armáda spojily ke společnému útoku na Hajj Umran, na malé irácké město při íránských hranicích.⁸⁸ V počátku této etapy hlavní kurdské politické strany pracují proti sobě, což se však mění mezi lety 1985 až 1988, kdy KDP a PUK po desetileté odmlce společně vytváří koalici proti Bagdádu a boje proti centru nabývají na intenzitě. Na podzim 1985 Irák zahájil akce, ve kterých se snažil oslabit Kurdy a aktivity kurdské opozice, hromadně zatýkal popravoval sympatizanty kurdského odporu.⁸⁹

Poslední etapou je pak období roku 1988 až do zásahu mezinárodního společenství proti humanitární krizi vyvolané systematickou vojenskou kampaní Anfal zaměřenou proti ozbrojeným Kurdům a civilistům.

⁸⁷ GHAREEB E. A. – DOUGHERTY, B.: *Historical dictionary of Iraq*, str. 157.

⁸⁸ BENGIO O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 173.

⁸⁹ Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 14.

Alí Hasan Al-Madžíd, bratranec Saddáma Husajna, už v dubnu 1987, pouhý měsíc po svém pověření, provedl první chemický útok na vesnice v oblasti Balisan a Šejch Wassan. Dne 16. března 1988 zaútočil chemickými zbraněmi na město Halabdža, v důsledku kterého zemřelo 5 000 civilistů.⁹⁰ Systematická likvidace namířená proti Kurdům tak vedla ke zničení přibližně 3 000 vesnic, k nucenému přesunu takřka 1 500 000 obyvatel, k hromadným popravám civilistů, odhaduje se, že při operaci Anfal bylo zabito 180 000 lidí.⁹¹ Mezinárodní společenství se zdráhalo jakkoliv zasáhnout, nakonec však Rada bezpečnosti OSN dne 26. srpna 1988 přijala rezoluci č. 620, ve které odsoudila použití chemických zbraní, přesto a i přes naléhání Masúda Barzáního pokračovaly útoky až do října 1988.⁹²

Iracko-iránská válka sice propukla v provincii Chuzestán, ale postupně se pozornost a obavy Saddáma Husajna začaly obracet k iracko-iránským hranicím, do Kurdistánu. V irackém Kurdistánu se začala totiž koncentrovat opozice, která se připojovala buď k Demokratické straně Kurdistánu nebo k Vlastenecké unii Kurdistánu, které mezi sebou vedly na pozadí iránsko-írackého konfliktu rovněž válku. Obě strany samy sebe považovaly za jediného reprezentanta a mluvčího kurdské otázky a tento stav trval až do roku 1985. Nevraživost, která mezi nimi byla už od roku 1975, v době válečného konfliktu nabývala na intenzitě.

Nově příchozí opozice do Kurdistánu měla při výběru svých spojenců na výběr mezi dvěma alternativami, přičemž vznikala nejrůznější spojení stran nebo opozičních skupin. Například se stranou Demokratickou stranou Kurdistánu se tak spojila Komunistická strana Iráku a šíitská strana ad-Da^owa. Zatímco spojení s Komunistickou stranou Iráku bylo přirozeným pokračováním již nastavené spolupráce, spojení s islamistickou nebo šíitskou stranou bylo něčím výjimečným, protože nikdy v minulosti kurdská nacionalistická strana takové spojení neuzavřela, navíc Demokratická strana Kurdistánu hovořila řečí nacionalismu a strana

⁹⁰ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds* str. 358.

⁹¹ YILDIZ, K.: *The Kurds in Iraq*; str. 22.

⁹² McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds* ,str. 362.

ad-Da^cwa řečí islámské revoluce.⁹³ V jiných případech se rozštěpená křídla stran spojila s kurdskými demokraty tak i s kurdskými unionisty, jako se stalo hned v listopadu 1980 v případě Komunistické strany Iráku.

Dalším důvodem, proč se pro Saddáma Husajna stával Kurdistán nebezpečným a nepřehledným místem, bylo napojení hlavních kurdských stran na Írán nebo na jiné protivníky v regionu. V průběhu roku 1980 byl Saddám Husajn veden snahou vytvořit z Kurdistánu jakýsi „neutrální přístav“ a tak se snažil apelovat na pouta Arabů a Kurdů. Např. ve svém projevu ke Kurdům v květnu 1980 v malém městě Chalifan (ve správní oblasti Erbil) připomněl Saladina, který byl ostatně kurdského původu (zakladatel dynastie Ajjúbovců a dobyvatel Jeruzaléma) a apeloval na to, že irácká armáda je armádou Saladina, tedy armáda slavného předka Kurdů.⁹⁴ Dalším takovým neutralizačním opatřením bylo nařízení centrální vlády z prosince 1982 ohledně povinné vojenské služby kurdských odvedenců v době irácko-iránského konfliktu, podle kterého si mohli vojáci připlatit za to, že vojenskou službu si odbudou v Kurdistánu, nebo budou vykonávat civilní službu.⁹⁵ Na druhou stranu Saddám Husajn okolo roku 1983 začal vyčítat vojákům dezerci který měla dosáhnout počtu 48 000 vojáků převážně Kurdských.⁹⁶ Na samém počátku 80. let se centrální vláda snažila kurdské obyvatelstvo naklonit na svoji stranu třeba darováním barevných televizorů až pro 20 000 rodin.⁹⁷

V Kurdistánu se i před snahy Saddáma Husajna koncentrovala opozice a zapojovala se do organizovaného boje proti centru nebo do záškodnických akcí s podporou zejména Íránu. Zatímco pro Barzáního Demokratickou stranu Kurdistánu byl již Írán vyzkoušeným partnerem a podporovatelem, pro Talabáního Vlasteneckou unii Kurdistánu byla cesta k iránskému spolenectví složitější. Strana Vlastenecké unie Kurdistánu před iránským spolenectvím neprve navázala spolupráci se Sýrií, kterou

⁹³ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 171.

⁹⁴ ASADI, A.: *Der Kurdistan-Irak-Konflikt: Der Weg zur Autonomie seit dem Ersten Weltkrieg*, str. 394.

⁹⁵ ASADI, A.: *Der Kurdistan-Irak-Konflikt: Der Weg zur Autonomie seit dem Ersten Weltkrieg*, str. 394 až 395.

⁹⁶ SASSOON, J.: *Saddam Hussein's Ba'th Party: Inside an Authoritarian Regime* str. 152.

⁹⁷ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 175.

následně vyměnila ze spojení s ústřední vládou. Od Sýrie a patrně také od Libye dostával Talabání zbraně.

Irák naopak podporoval finančně, logisticky a zbraněmi Kurdskou demokratickou stranu Iránu (KDPI) a íránskou radikálně levicovou stranu Komala. Mezi KDPI, jejímž lídrem byl Abdul Rahman Qasimlu a novou revoluční vládou v Íránu docházelo se střetům a povstání bylo potlačeno až v roce 1984. Důležitým bodem programu íránské KDPI bylo prosadit právo na sebeurčení Kurdů v rámci Íránu, strana byla rovněž levicově orientovaná, a proto vyhlásila také boj proti politickým, ekonomickým vojenským a kulturním zásahům imperialistických států.⁹⁸ Barzáního strana měla v íránském Kurdistanu svá stanoviště a mezi ní a íránskou KDPI docházelo od počátku války k drobným střetům, které se následně v roce 1982 přetavily ve snahu íránské armády s podporou Demokratické strany Kurdistanu vytlačit tyto íránské Kurdy ze strategických míst.⁹⁹

V této souvislosti je nutno také zmínit Turecko jako spojence Iráku. Turecko přirozeně nemělo jakýkoliv zájem ani tendence podporovat kurdskou opozici a jejich národní identitu uvnitř svého státu i mimo své území. S postupujícím konfliktem se pro Irák staly hranice s Tureckem nekontrolovatelné. V letech 1982 až 1985 byl jediným provozuschopným ropovodem ten, který procházel íráckých Kurdistanem do Turecka, a proto jakékoliv ohrožení ropovodné infrastruktury by mělo pro Irák v době války fatální následky.¹⁰⁰ Turecko s vědomím Iráku běžně překračovalo hranice, aby dopadlo své kurdské aktivisty. V říjnu 1984 Irák a Turecko uzavřely dohodu, které umožňovala stranám vstupovat si vzájemně na svá území, nutno podotknout, že Turecko vstupovalo na území Iráku až do konce války.¹⁰¹

Faktorem, který také vzbuzoval nedůvěru Saddáma Husajna a pochybnosti o loajalitě Kurdů, byly spontánní i organizované demonstrace a protesty Kurdů ve větších městech. Demonstrace se objevily zejména na

⁹⁸ Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 17.

⁹⁹ Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq* str. 14.

¹⁰⁰ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 174.

¹⁰¹ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 176.

jaře roku 1982, v dubnu a květnu 1984, v září 1985, v květnu a červnu 1987, a to v Sulajmáně, Erbílu, Duhoku.¹⁰²

Pokud válka měla být příležitostí pro to, aby si ústřední vláda ověřila loajalitu Kurdů, tak nutno poznamenat, že před vypuknutím konfliktu a v jeho rané fázi vláda podnikala postupné kroky, které byly namířeny proti kurdské populaci (arabizace). Jednotlivá arabizační opatření tak snižovala počet kurdských obyvatel v jednotlivých oblastech (nucené přesuny Kurdů a osídlení těchto oblastí Iráčany nebo Egyptany), zbavovala nebo zmenšovala jejich práva (např. povinná výuka arabštiny). Kurdové tak měli důvody se obávat. Jednalo se tak typicky o postupující otevřenou arabizaci v regionu, ale i o taková opatření, která se stála být navenek neutrální, avšak snižovala v budoucnosti možnosti Kurdů při jejich obraně. Entessar uvádí, že ústřední vláda se pustila do zlepšování bydlení v kurdských vesnicích a za tímto účelem vystavěla nové domy, avšak tak, aby se minimalizoval případný kontakt mezi vesničany a bojovníky peshmerga, čehož se mělo dosáhnout snažší kontrolou nebo snadným neprodyšným uzavřením vesnice.¹⁰³ Při guerillových válkách, které byly vedeny také v horách iráckého Kurdistánu, je možnost spojení s civilním obyvatelstvem životně důležité.

Jako příklad potlačování nezávislé kurdské kultury a vzdělávání Bengio uvádí, přemístění Sulajmánské univerzity do Erbílu v roce 1981.¹⁰⁴ Tato opatření, jak je vidět, byla různého charakteru, ale vždy směřovala k oslabení kurdského prvku. Mohly jít pobídky pro irácké rodiny přestěhovat se do kurdských měst (např. výhodné půjčky pouze pro Iráčany), nebo finanční pobídky uzavřít manželství s Kurdkami.¹⁰⁵

¹⁰² BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State* str. 172.

¹⁰³ ENTESSAR, N.: *Kurdish Politics in Middle East*, str. 94.

¹⁰⁴ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 175.

¹⁰⁵ SADIQ AL-ALI, N.: *Iraqi Woman: Untold Stories from 1984 to the Present*, str. 163.

4.3. Stav na začátku války do iránské ofenzívy

Představitelé opozice jako Vlastenecká unie Kurdistánu nebo někteří členové Komunistické strany Iráku, kteří se toho času nacházeli v Damašku, už v listopadu 1980 vytvořily Iráckou vlasteneckou demokratickou frontu s cílem svrhnout baasistický režim v Iráku.¹⁰⁶Tuto frontu podporovala syrská vláda a členem této fronty bylo i prosyrské křídlo strany Baas. Dalšími opozičními stranami, které byly součástí fronty, byla Socialistická strana Kurdistánu, jejímž lídrem byl Mahmud Osman¹⁰⁷, dále signatářem bylo Arabské socialistické hnutí v čele s Džawadem Dušem, následovala Socialistická strana v čele s Rašidem Muhsinem, Nezávislí demokraté a Lidová osvobozená fronta, které velel Hani Hasan al-Nahr.¹⁰⁸V průběhu roku 1980 se strana Vlastenecká unie Kurdistánu nově přezbrojila za podpory Sýrie, Libye a později Íránu.¹⁰⁹

V samotném Kurdistánu se Barazáního Demokratická strana Kurdistánu rovněž spojila s opozičními skupinami, které zde prodlévaly, aby tak vytvořily Vlasteneckou demokratickou frontu. Barzání se však ve výběru spojenců příliš nelišil od Talabáního, protože členy této fronty se také stali iráčtí komunisté z jiného názorového křídla a rovněž socialisté ze Socialistické strany Kurdistánu, které však zastupoval jiný lídr, a to Rasul Mamand.¹¹⁰Takto byl nastaven poměr sil mezi nejednotnou opozicí proti baasistickému režimu v Bagdádu. Navíc mezi frontami panovala vzájemná nevraživost, které udávali tón lídři stran dvou hlavních kurdských stran. Ovšem v roce 1982 lze zaznamenat dohodu mezi Barzáním a Talabáním, podle které mohli bojovníci *peshmerga* obou stran volně

¹⁰⁶ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 346.

¹⁰⁷Stranu nejprve vedl Rasul Mamand a v zimě roku 1979 se strana spojila s Mahmudem Osmanem, aby vytvořili Sjednocenou socialistickou stranu Kurdistánu. Je nutno dodat, že jejich spolupráce trvala do roku 1981. Socialistická strana Kurdistánu nejprve spatřovala budoucnost irackých Kurdů ve samostatném státě s plnou nezávislostí a následně svůj program přehodnotila a požadovala pouze autonomní postavení Kurdistánu uvnitř Iráku. IZADY, M. R.: *The Kurds: A Concise Handbook*, str. 215.

¹⁰⁸ GHAREEB E. A. – DOUGHERTY, B.: *Historical dictionary of Iraq* str. 543.

¹⁰⁹ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 346.

¹¹⁰ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 346.

procházet územím ovládaným Demokratickou stranou Kurdistánu nebo Vlateneckou unií Kurdistánu.¹¹¹

Saddám Husajn, jak bylo naznačeno v předcházejí části, se v této době rozhodl zredukovat počet vojáků v Kurdistánu a začal ve větší míře využívat pro boj proti kurdské opozici provládní kurdské jednotky označované kurdským odbojem jako *džaš* (v kurdštině je to označení pro malého osla a přeneseně pro zrádce).¹¹²Později se tyto jednotky zúčastnily některých protikurdských akcí v rámci operace al-Anfal. Ústřední vláda tyto bojovníky označovala vznešeněji jako *fursan* (jezdci, rytíři). Tyto jednotky spadaly pod vedení vladního Úřadu pro vnitřní bezpečnost (*al-Amn*) a pod vojenskou rozvětku (*Istichbarát*).¹¹³Tato místní vojska byla většinou organizována na kmenové základě, a lídři kmenů (*mustašar*) byli na výplatní listině ústřední vlády. Velitel určité „kmenové jednotky“ (*mustašar*) tak obdržel kromě platu pro sebe také plat pro své bojovníky, kterým sumu rozdělil.¹¹⁴Počet těchto vojáků je nejistý a v průběhu irácko-iránského konfliktu je měnil.¹¹⁵Stávalo se, že vojáci *džaš/fursan* operativně vyměnili spolenectví s ústřední vládou a podpořili kurdský odpor. V Kurdistánu ještě operovaly další kurdské speciální sbory *al-mafariz al-chassa* zařazené pod baasistickou Lidovou armádu (al-Džajš aš Ša^cbí), v jejímž čele stál Tahá Jásín Ramadán. Proti činnosti *mafariz al-chassa* směřovaly stížnosti např. velitelé se více věnovali správě svého majetku, obchování s vozidly nebo zemědělství.¹¹⁶

V průběhu roku 1982 zprostředkoval lídr KDPI Qasimlu jednání mezi Talabáním a centrální baasistickou vládou, které Talabání předložil své návrhy na budoucí uspořádání vztahů mezi iráckým Kurdistánem a Irákem.

¹¹¹ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 347.

¹¹² K tomu více McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 347. Nebo také al-KHAFAJI, I.: *State Terror and Degadation of Politics in Iraq. Middle East Research and Information Project*.

¹¹³ LAIZER S.: *The Mustashar and the Jash – A View from the Position of „Iraqi National Unity“ on the „Descendants of Treason“*. *Ekurd Daily*.

¹¹⁴ JABAR, F. A. – MANSOUR R.: *The Kurds in a Changing Middle East: History, Politics and Representation*, str. 158.

¹¹⁵ Obhaduje se, že jejich počet v roce 1986 dosáhl 150 000 (McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 354), nebo dokonce 250 000.

¹¹⁶ Více ke stížnostem např. al-Khafaji. Nebo také SASSOON, J.: *Saddam Hussein's Ba'ath Party: Inside an Authoritarian Regime* str. 146.

Talabání se cítil být silný ve své pozici, protože v průběhu roku 1980 se mu podařilo upevnit své postavení v Kurdistánu. Stával se oblíbeným i v sousedním Íránu, v roce 1981 pak nabídl svoji podporu íránské KDPI, současně však začal jednat s Bagdádem.¹¹⁷Talabání navrhl Saddámovi Husejnovi v podstatě tříступňový mírový plán, jehož první požadavek byl vytvořit stát, kterém budou mít Arabové a Kurdové rovnocenné postavení.¹¹⁸

V době, kdy ústřední vláda a Talabáního strana složila zbraně, měl i Talabání prostor na politické vyjednávání se Saddámem Husejnem. Talabání tak předložil požadavky na větší územní rozsah budoucí autonomní oblasti, zejména měl zájem o Kirkúk a o oblast Sindžár, požadoval zastavení arabizace a aby se umožnil návrat dosud vysídleným Kurdům, dále měl Talabání zájem o 30 % výnosů z prodeje ropy na rozvoj Kurdistánu a dále také žádal o propuštění politických vězňů.¹¹⁹Talabání se tak nechal připoutat k ústřední vládě pod vidinou rozsáhlé autonomie pro Kurdistán a následně se s vládou prozatím dohodl na přerušení bojů.¹²⁰Talabání tak směřoval k tomu, aby se stal nejvýznamnějším mužem Kurdistánu a vystřídal tak vůdčí Barzáního Demokratickou stranu Kurdistánu. Stal se však opak a někteří bojovníci ze strany odešli a rovněž iráckí komunisté přerušili spojení s Talabáním. Talabání rovněž přišel o podporu Sýrie a Libye.

Na konci března 1982 začala íránská ofenzíva V červnu 1983 oddíly *pešmerga* Demokratické strany Kurdistánu společně s íránskými vojáky dobyli malé irácké město Hajj Umran nedaleko íránských hranic a v říjnu 1983 obsadili město Penjwin nedaleho Sulajmánije. Do okamžiku této ofenzívy Saddáma Husajna přistupoval k Kurdům více méně smířlivě. Vyhlásil amnestii pro dezertéry, umožnil Kurdským vojákům v irácké armádě sloužit v Kurdistánu namísto nebezpečné jižní fronty, a dokonce se vláda snažila navázat tajná jednání se všemi kurdskými organizacemi

¹¹⁷ Van BRUINESSEN, M.: The Kurds between Iran and Iraq , str. 12.

¹¹⁸ ASADI, A.: *Der Kurdistan-Irak-Konflikt: Der Weg zur Autonomie seit dem Ersten Weltkrieg*, str.395.

¹¹⁹ McDOWALL, D., *A modern history of the Kurds*, str. 349 a 350.

¹²⁰ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 173.

v Iráku.¹²¹Po íránské ofenzívě se tento přístup Saddáma Husajna zcela změnil a záhájil represe proti členům kmeny Barzání jako íránskému spojenci, ať už se nacházeli v Kurdistánu nebo v Bagdádu.¹²²Na konci července 1983 iráčtí vojáci vtrhli do několika táborů, ve kterých se zdržovali rodiny z kmeny Barzání, a odvezli neznámo kam všechny muže.

Jak bylo již uvedeno, bylo pro opozici, která se pohybovala v iráckém Kurdistánu, jednak bez vědomí nebo nezávisle na Barzáního nebo Talabáního straně. Nejinak tomu bylo i v případě bojovníků Komunistické strany Iráku, kteří v iráckém Kurdistánu vytvořili už v roce 1979 ozbrojené jednotky Ansár, které operovaly v Kurdistánu až do roku 1988. Příklad Komunistické strany pak dotazuje, že se nevyplácelo měnit své spojence. Iráčtí komunisté, když zjistili, že Talabání vyjednává se Saddámem Husajnem, se rozhodli s ním spojenectví ukončit a přidat se na stranu Demokratické strany Kurdistánu. Talabání na to, reagoval tak, že v květnu 1983 pešmergové jeho strany přepadli jednotky Ansár v místě Pašt Ašhan (anglický přepis Pasht Ashan) a přibližně 150 těchto bojovníků zabili.¹²³

V průběhu roku 1984 se jednání Talabáního s ústřední vládou zpomalovala a na začátku roku 1985 je Saddám Husejn úplně zastavil. Ještě před úplným zastavením jednání byli popraveni kurdskými džadž Talabáního bratr a jeho dva synovci.¹²⁴Je možné, že odvrácení Saddáma Husejna od spojenectví s Talabáním způsobila diplomatická ujištění Spojených států amerických, Francie ale také Sovětského svazu o tom, že obávají, destabilizačních následků případného íránského vítězství.¹²⁵

¹²¹ Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 19.

¹²² Van BRUINESSEN, M.: *The Kurds between Iran and Iraq*, str. 19.

¹²³ TAREQ, I.: *The Rise and Fall of the Communist Party of Iraq*, str. 294.

¹²⁴ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 173.

¹²⁵ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 348.

4.4. Cesta ke spojení kurdské politické reprezentace

Na začátku roku 1985 už bylo jasné, že dohoda o přerušení bojů mezi Talabáního stranou a ústřední baasistickou vládou skončila. V listopadu 1986 se Masúd Barzání a Džalál Talábání setkali v Teheránu na konferenci protiirácké opozice a později se dohodli na vzájemné spolupráci.

Talabání se postupně začal obracet k Teheránu a tím také k Demokratické straně Kurdistánu. Přiblížení k Teheránu se naplno projevilo v říjnu 1986, kdy asi 3000 bojovníků pešmerga za Vlasteneckou unii společně asi se 150 iránskými vojáky neúspěšně zaútočilo na ropné zařízení v Kirkúku.¹²⁶

Na jaře 1988 iránská armáda postupovala hlouběji do Kurdistánu a bylo zde nebezpečí dalšího postupu až k řece Dijála, v reakci na tento stav Saddám Husejn tajně zásílá Talabánímu návrh na pokračování jednání, ve kterých Talabání předložil své návrh na autonomní uspořádání Kurdistánu a další požadavky, které Saddám Husejn odmítl.¹²⁷Nyní je však to Talabání, kdo odmítá zasednout k pomyslnému jednacímu stolu.

Na začátku roku 1987 ohlásily Demokratická strana Kurdistánu a Vlastenecká unie Kurdistánu vytvoření společné a koalice. Jejich spojení se také projevilo v oblasti vedení boje pro centrální vládě, protože se strany rozhodly spojit své jednotky bojovníků pešmerga. Na toto spojení se pak navázalo v květnu 1987 vytvoření široké fronty následujících stran nebo seskupení: Demokratická strana Kurdistánu, Vlastenecká unie Kurdistánu, Socialistická strana Kurdistánu, Lidově demokratická strana Kurdistánu (the Kurdistan Popular Democratic Party), Dělnická strana (Toilers' Party), strana PASOK, Komunistická strana Iráku, Asyrské demokratické hnutí.

Paralelně s utvořením této široké fronty Saddám Husajn svěřil v březnu roku 1987 kontrolu nad Kurdistánem Alí Hasanovi al-Madžídovi

¹²⁶ ASADI, A.: *Der Kurdistan-Irak-Konflikt: Der Weg zur Autonomie seit dem Ersten Weltkrieg*, str. 414.

¹²⁷ McDOWALL, D.: *A modern history of the Kurds*, str. 357.

(později přezdíván jako tzv. chemický Alí) za účelem zajištění jeho stability a bezpečnosti, a už v dubnu 1987 °Alí Hasan al-Madžíd poprvé použil chemické zbraně v rámci systematické vojenské kampaně Anfal (také al-Anfal), když zaútočil na vesnice v oblasti Balisan a Šejch Wassan¹²⁸.

4.5. Operace Al-Anfal a chemický útok v městě Halabdža

Dne 25. ledna 2010 byl v Iráku popraven °Alí Hasan al-Madžíd a jeden z činů, který mu speciální tribunál kladl za vinu byl útok chemickými zbraněmi na město Halabdža, který byl proveden dne 16. března 1988. V roce 2012 se Klaudia Roth, německá politička za Stranu zelených, označila obchodování německých chemických společností s režimem Saddáma Husajna za protiprávní čin a omluvila se za to, že Německo tak tímto participovalo na genocidě Kurdů.¹²⁹Kampaň al-Anfal uznaly jako genocidu Kurdů parlamenty Norska, Švédska, Jižní Korea a Dolní sněmovna Parlamentu Spojeného království. Je zcela zřejmé, že tyto tři uvedené události spojuje genocida Kurdů, ke které došlo v samém konci irácko-iránského konfliktu. Výše uvedené milníky (soud s °Alím Hasan al-Madžídem, omluva německé političky, uznání genocidy Kurdů) jsou s brutální operací al-Anfal namířenou proti Kurdům spojeny velmi těsně a jsou částečným zadostičením pro oběti těchto útoků. Uvedené události jsou také mementem toho, jakou roli sehráli představitelé Iráku (°Alí Hasanem al-Madžídem), dále obchodní společnosti, které prodávaly Iráku látky pro výrobu chemických zbraní, a mezinárodní společenství se svou reakcí na indicie ohledně použití chemických zbraní proti Kurdům.

°Alímu Hasanovi al-Madžídovi byla svěřena kontrola nad Kurdistánem s rozsáhlými pravomocemi, které ho stavěly do role takřka neomezeného vládce. Vyhlazovací kampaň, která je označena podle názvu 8. súry Koránu, probíhala od února do září 1988. Jedná se o sérii

¹²⁸ BENGIO, O.: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*, str. 178.

¹²⁹ KELLY, M. J.: Never again? German chemical corporation complicity in the kurdish genocide, str. 348.

plánovaných útoků, masových vražd, deportací, ničení vesnic a vysídlení především kurdského obyvatelstva. Operace al-Anfal je často rozdělována na 8 fází, přičemž počáteční útoky směřovaly na oblasti pod kontrolou Talabáního Vlastenecké unie Kurdistánu. Odhaduje se, že během těchto útoků bylo v iráckém Kurdistánu zničeno na 3 000 vesnic, vyhnáno ze svých domovů na 1,5 milionu lidí a přibližně 180 000 lidí zemřelo. Lidé (zvláště děti, ženy a starší osoby) byli zavlčeni do táborů (např. Dibs), kde byli selektováni, vyslycháni. V těchto táborech děti umíraly na podvýživu a v důsledku nedostatku lékařské péče. Útoky vyvolaly velké uprchlické vlny, které směřovaly především do Turecka (např. do uprchlických táborů Yuksekova, Diyarbakir) a do Íránu.

První série útoků byla zahájena v únoru 1988 a směřovala proti iránským jednotkám a proti kurdským „rebelům“ (Talabánímu a jeho ozbrojeným jednotkám), které se nacházely v blízkosti iránských hranic. Během měsíce se °Alímu al-Madžídovi podařilo dostat oblast pod svou kontrolu, avšak zde poprvé použil proti kurdskému obyvatelstvu chemické zbraně, stovky pešmergů a civilního obyvatelstva bylo zabito, rovněž byly vesnice srovnány se zemí. Na konci února se Talabání obrátil na mezinárodní společenství s obviněním irácké vlády z genocidy. V této době mezinárodní společenství nijak nereagovalo.

Následně dne 13. března 1988 iránské jednotky a Talabáního oddíly zahájily společnou ofenzívu. Cílem Íránu iránských jednotek v této oblasti bylo obsadit přehradu Dukan (asi 30 km severně od Sulajmáníje) a Darbandikhan (asi 60 km jihovýchodně od Sulajmáníje), na kterých se nacházely hydroelektrárny. Pro Írán se stalo v průběhu války obtížné zasáhnout irácké rafinérie, a proto zvolil taktiku „sekundárního cíle“, a to omezit přívod elektřiny do irácké ropné infrastruktury.¹³⁰ Íránských jednotkám a jednotkám Vlastenecké unie Kurdistánu ovládnout Halabdžu a její okolí. Dne 16. března 1988 °Alí Al-Madžíd použil chemické zbraně proti městu Halabdža nedaleho iránských hranic. Útok byl zahájen brzy ráno, kdy 10 stíhacích letatel svrhulo bomby naplněný směsí jedovatých plynů

¹³⁰ RAZOUX, P.: *The Iran-Iraq War*, str. 437.

(hořčičný plyn a nervové plyny tabun a sarin). V tehdy 60 000 městě údajně zahynulo až 5 000 lidí v jednom dni. Téhož dne v pozdním odpoledni do města dorazil první novinář Íránec Kaveh Golestan, který zdokumentoval pro íránská média rozsah a závažnost útoků.

V další fázi se útoky soustředily proti oblasti jižně od města Sulajmáníja, dále v polovině dubna následovala oblast jižně od Kirkúku. Společné těmto útokům bylo ničení vesnic, masové popravy nebo odveknutí lidí na neznámo kam. Jak bylo již připomenuto v předcházející části, přitom sehrály nechvalnou roli kurdské provládní jednotky džadž. Obětí útoků se nestávali pouze kurdští muži a ženy, ale i děti.

Cíl následujících operací Anfal V, VI a VII bylo ovládnutí oblastí okolo města Šaqlava a zpacifikování ozbrojených sil Vlastenecké unie Kurdistánu (Šaqlava je městečko v horách a ovládnutím oblasti okolo města Šaqlava získává jeho dobyvatel snadný přístup do rovinám u města Erbil). K posledním chemickým útokům došlo dne 25. srpna 1988 (oblast Bahdinan), tedy pět dní potom, co byl ukončen konflikt.

V této souvislosti je nutno zmínit, že v průběhu iracko-íránského konfliktu s Irákem obchodovaly společnosti zejména s bývalé Demokratický (DDR), které dodávaly základní látky, ze kterých se vyráběly chemické zbraně, nebo vybavovaly laboratoře, ve kterých se tyto zbraně vyvíjely a vyráběly. Spojeného státy přímo nedodávaly Iráku zbraně, ale různé zařízení např. do Iráku byly přímo dodány počítače v hodnotě 94 miliónů \$ pro továrny na výrobu zbraní. Paradoxní rovněž je, že v květnu 1988 (dva měsíce pro útocích na Halabdžu) proběhlo společné Americko-irácké obchodní fórum.

Mezinárodní společenství se zdráhalo jakkoliv zasáhnout, nakonec však na naléhání Velké Británie Rada bezpečnosti OSN dne 26. srpna 1988 přijala rezoluci č. 620, ve které odsoudila použití chemických zbraní.

5. Závěr

Zabývat se otázkami rozkolu a zkoumat jeho příčiny ve své podstatě presumuje, že rozklad je vybočení ze standardu a že žádoucím je jeho opak – tedy soudržnost (sounáležitost).

Z pohledu strany Baas a Saddáma Husajna tomu tak nepochybně bylo. Strana Baas hovořila řečí panarabismu a soudržnosti, jejichž potřebu ústřední vláda pociťovala daleko více v období válečného konfliktu. Kurdská politická reprezentace zpočátku byla monolitická a dominovala jí jedna politická strana, ale nezahrnovala většinu obyvatelstva a nebyla zde rozvinuta politická diskuze. Pohled kurdské reprezentace se s postupující válkou měnil a začala opouštět myšlenku společné existence v jednom státu. Nutno připomenout, že idea jednoty a soudržnosti (bratrství) byla pro Araby a Saddáma Husajna alfou a omegou. Bohužel povinnost jednoty a soudržnosti vynucoval více méně po Kurdech. Jeho program arabizace naopak způsobil, že z Kurdů se stali občané „druhé kategorie“ a že nejsou rovnocennými partnery k jakékoli diskuzi.

Důležitým faktorem je samozřejmě válka, jejímž výsledkem byl nejistý, a přirozeně každá strana hledala cestu, která by přinesla nejvíce prospěchu. Z tohoto důvodu také Talabání nejprve volil spojenectví s Bagdádem, ale když se ukázalo, že nevede k reálným cílům nebo zárukám přijatelného stavu, Talabání jednoduše změnil spojence. Vývoj na válečné frontě byl důležitým indikátorem loajality ze strany Kurdů nebo vůle respektovat Kurdy jako Iráčany ze strany ústřední vlády. V situaci, kdy byl vývoj příznivý pro Irák, byl Saddám Husajn smířlivý a velkorysý. V situaci, kdy docházelo k íránské ofenzívě, jednal Saddám Husajn proti Kurdům rozhodně.

Dalším faktorem je působení Íránu a jeho zájmy a touha Západu, aby Írán nedosáhl v tomto konfliktu vítězství. Díky spojení s Íránem si kurdská politická reprezentace vysloužila označení jako „zrádci“.

Pravdou také je, že kurdská politická reprezentace neměla jasný plán a postupovala nejednotně, což je dáno předchozími zkušenostmi a politickými

neúspěchy. Saddám Husajn znal slabé stránky Kurdů a dokázal je využít. Jakkoliv kmenové uspořádání a roztržitost v době konvenčního válečného konfliktu je naopak silnou stránkou, je problémem v situaci, kdy je třeba uplatnit politické požadavky a nastolit politickou diskuzi. Navíc zde byly kmeny, pro které spojení se Saddámem Husajnem bylo výhodné a zaručovalo jim „status quo“.

6. Resumé

This research focuses on northern Iraq (Kurdistan), on its relationship to the central authority, on the Kurds' struggle against Saddam Hussein's regime, and the reactions of the central authority in Baghdad in the 1980s. Through this research, we try to review political alliances between the political parties in the Kurdistan region and the central government, as well as the role of the outside, represented in neighbouring countries in the Middle East (Iran or Syria) or the West and the United States of America. The research focuses on the struggle inside the Kurds' political representation and its rapprochement. There is a discussion about the role of the Kurdistan region in the Iran-Iraq war, and how the relationship between the Kurds and central authority developed during the war. We discover whether the Iraqi Kurdistan region as a whole was against the central authority. There were some Kurds who did not have clear problems with Saddam's regime. There is an important question, who lives in northern Iraq, from which ethnic group or tribes? What is the Anfal operation? Why it was named by that?

7. Použitá literatura

Al KHAFAJI, Isam: State Terror and Degradation of Politics in Iraq. *Middle East Research and Information Project* [online]. Červen 1992 [cit. 21. 3. 2020]. Dostupné z <https://merip.org/1992/05/state-terror-and-the-degradation-of-politics-in-iraq/>

ALVANDI, Roham: *Nixon, Kissinger, and the Shah: The United States and Iran in the Cold War*. Oxford: Oxford University Press. 2016

ANDERSON, Liam – STANSFIELD, Gareth: *The future of Iraq: Dictatorship, Democracy or Division?*. London: Palgrave Macmillan. 2005

ANDERSON, Raymond H.: Limited Local Autonomy Granted to Kurds in Iraq. *The New York Times* [online]. 12. 3. 1974 [cit. 21. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.nytimes.com/1974/03/12/archives/limited-local-autonomy-granted-to-kurds-in-iraq.html>

ASADI, Awat: *Der Kurdistan-Irak-Konflikt: Der Weg zur Autonomie seit dem Ersten Weltkrieg*. Berlin: Verlag Hans Schiler & Mücke. 2007

BAWA, Twana Faris: *The privatisation of security in the Kurdistan region of Iraq*. Buckingham: The University of Buckingham Press. 2014

BENGIO, Ofra: *The Kurds of Iraq: Building a State within a State*. London: Lynne Rienner Pub. 2012

BENGIO, Ofra: Kurds: From a Disenfranchised Minority Game Changers in the Middle East [přednáška]. In: *youtube* [online]. Tel Aviv: Bar Ilan University. [21. 5. 2020]. 1:28 až 3:00. Dostupné z https://www.youtube.com/watch?v=jE2JMaU_N2Y&t=311s

Van BRUINESSEN, Martin: The Kurds between Iran and Iraq. *Middle East Research and Information Project*. 141, 1986. Str. 14 až 27

COUGHLIN, C.: *Tajný život Saddáma Husajna*. Brno: Jiří Buchal – BB/art. 2003

DAHLMAN Carl: The Political Geography of Kurdistan. *Euroasian Geography and Economics*. 43:4, 2013. Str. 271 až 299

EDMONDS Cecil J.: Kurdish Nationalism. *Journal of Contemporary history*. Sv. 6, číslo 1, 1971. Str. 87 až 97 a 99 až 107.

ENTESSAR, Nader: *Kurdish Politics in the Middle East*. New York: Lexington Books. 2009

EPPEL, Michael: *Iraq from Monarchy to Tyranny: from the Hashemites to the Rise of Saddam*. Gainesville: University Press of Florida. 2004

FUKUYAMA, Francis: *Politický řád a politický úpadek*. Praha: Argo/Dokořán. 2018

GALLETTI, M.: Kurdistan: a Mosaic of peoples. *Oriente Moderno*. 1981. Str. 213 až 223

CHALIAND, Gérard: *A people Without a Country: The Kurds and Kurdistan*. London: Zed Books. 1993

GHAREEB Edmund A. – DOUGHERTY, Beth K.: *Historical dictionary of Iraq*. Lanham, Maryland and Oxford: The Scarecrow Press. 2004

GUNTER, Michael M.: *Historical Dictionary of the Kurds*. Lanham, Maryland and Oxford: The Scarecrow Press. 2010

HURST, Steven: *The United States and Iraq since 1979: Hegemony, Oil and War*. Edinburgh: Edinburgh University Press. 2009.

Iraq's Pan-arab Charter. *Central Intelligence Agency United States of America*. [online]. 22. 12. 2016 [cit. 21. 3. 2020]. Dostupné z <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp85t00287r000100660002-9>

IZADY, Mehrdad R.: *The Kurds: A Concise Handbook*. Washington, D.C.: Crane Russak. 1992.

JABAR, Faleh A. – MANSOUR, Renad: *The Kurds in a Changing Middle East: History, Politics and Representation*. London: I. B. Tauris. 2019

JWAIDEH, Wadie: *The Kurdish National Movement*. New York: Syracuse University Press. 2006

KELLY, Michael J.: Never again? German chemical corporation complicity in the kurdisch genocide. *Berkeley Journal of International Law*. 31:2, 2014. Str. 348 – 391

KHEDIR, Hewa Haji: *Social capital, Civic Engagement and Democratization in Kurdistan.*: London: Palgrave Macmillan. 2020

LAIZER, Sheri: The Mustashar and the Jash – A View from the Position of „Iraqi National Unity“ on the „Descendants of Treason“. *E Kurd Daily*. [online]. 19. 9. 2019 [cit. 21. 3. 2020]. Dostupné z <https://ekurd.net/the-mustashar-and-jash-2019-09-19>

MAISEL, Sebastian (ed.): *The Kurds: An Encyclopedia of Life, Culture, and Society*, Santa Barbara: ABC-CLIO. 2018

McDOWALL, David: *A modern history of the Kurds*. London: I. B. Tauris. 2004. revidované vydání

PEASE, Edvard C., DENNIS, Everette E. (ed.): *The Radio: the Forgotten Medium*. New Brunswik a London: Transaction Publishers. 1993.

RAFAAT, Aram: *Kurdistan in Iraq: The Evolution of a Quasi-State*. New York: Routledge. 2018

RAŠÍD Chálid: Interview. Al-harb al-^Cirāqīja al-irānīja. Min al-bidā' wa limādhā? In: Rihla fī al-dhākira. [online]. Moderuje Rašíd Chálid. RT Arabic. 2. 11. 2012 [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné z <https://www.youtube.com/watch?v=HWYmHbrwwY&t=178s>

RAZOUX, Pierre: *The Iran-Iraq War*. Cambridge: Belknap Press. 2015

SADIQ AL-ALI, Nadje: *Iraqi Women: Untold Stories from 1948 to the Present*. London; New York: Zed Books. 2007

SASSOON, Joseph: *Saddam Hussein's Ba'ath Party: Inside an Authoritarian Regime*. Cambridge: Cambridge University Press. 2011

TAREQ, Y. Ismael: *The Rise and Fall of the Communist Party of Iraq*. Cambridge: Cambridge University Press. 2012

YILDIZ, Karim: *The Kurds in Iraq: The Past, Present and Future*. London: Pluto Press. 2004.

YILDIZ, Karim – BREAU Susan: *The Kurdish Conflict: International Humanitarian Law and Post-Conflict*, New York: Routledge . 2010

ZÍDEK, Petr – SIEBER, Karel: *Československo a Blízký východ v letech 1948 – 1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů. 2009

Iraq and Kurdish Autonomy. *MERIP Reports*, č. 27, 1974. Str. 26 – 30. [Autor neuveden]

8. Přílohy

Obrázek č. 1: Okolí města Halabdža s pohledem směrem k íránským hranicím, kam vydávali kurdští uprchlíci.

Autorka: Markéta Lavrinčíková, okolí města Halabdža, 10. dubna 2019

Obrázek č. 2: Památník obětí chemických útoků v Halabdži.

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Halabdža, 10. dubna 2019

Obrázek č. 3: socha fotografa Kaveha Golestana – prvního novináře, který zdokumentoval následky útoků v Halabdži dne 16. března 1988.

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Halabdža, 10. dubna 2019

Obrázek č. 4: socha před památníkem Halabdže – symbol chemických útoků
– mladý muž se snaží ochránit dítě

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Halabdža, 10. dubna 2019

Obrázek č. 5: památník některým obětem útoků chemickými zbraněmi v Halabdže.

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Halabdža, 10. dubna 2019

Obrázek č. 6: sídlo nevládní organizace pro oběti útoků chemickými zbraněmi a jejich pozůstalé v Halabdě

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Halabďa, 10. dubna 2019

Obrázek č. 7: hroby obětí útoků chemickými zbraněmi v Halabdě.

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Halabďa, 10. dubna 2019

Obrázek č. 8: nápis na stěně v cele bývalého vězení Amna Suraka, Sulajmáníja.

Autorka: Markéta Lavrinčíková, Sulajmáníja, 11. dubna 2019